

Faculteit Rechtsgeleerdheid
Levens Instituut voor Criminologie
Werkcollege Criminologische Praktijk
Academiejaar 2019 - 2020

KATHOLIEKE
UNIVERSITEIT

LEUVEN

***VOLWASSENENONDERWIJS IN DETENTIE IN
VLAANDEREN, BRUSSEL EN WALLONIË***

NAAM: DAPHNE VUCHELEN

STAGEPLAATS: VOCVO VZW

STAGEBEGELEIDER: HELENA MUSELAERS

Inhoudsopgave

Inleiding	1
1. Probleemstelling	2
2. Conceptueel kader	4
3. Onderzoeksopzet	6
3.1. Onderzoeksmethode	6
3.2. Onderzoekseenheden, selectie en dataverzameling	7
3.3. Kwaliteitscriteria	8
3.4. Dataverwerking en -analyse	9
3.5. Kwaliteit en beperkingen van het onderzoek	10
4. Literatuurstudie	12
4.1 Wettelijke regeling	12
4.1.1 <i>Europese wetgevende kader</i>	12
4.1.2 <i>Vlaams wetgevend kader</i>	13
4.1.3 <i>Waals wetgevend kader</i>	14
4.2 Het onderwijsaanbod in detentie in Vlaanderen en Brussel	16
4.3 Het onderwijsaanbod in detentie in Wallonië en Brussel	18
4.4 Centrale actoren in het onderwijs in detentie in Vlaanderen en Brussel	21
4.5 Centrale actoren in het onderwijs in detentie in Wallonië en Brussel	23
4.6 Knelpunten en uitdagingen	27
4.6.1 Knelpunten	27
4.6.2 Uitdagingen	29
5. Discussie en besluit	30
Bibliografie	34
Bijlagen	38
Vragenlijst volwassenenonderwijs in Waalse gevangenen	38
Overzichtstabel onderzoekseenheden	45

Inleiding

Een gedetineerde is een burger zoals iedere andere persoon. Hoewel het vaak eerder als een gunst dan een recht wordt beschouwd, is het recht op onderwijs één van deze rechten die behouden blijven tijdens detentie. Sinds 1 mei 2015 is het Vocvo (Vlaams ondersteuningscentrum voor volwassenenonderwijs) verantwoordelijk voor de verderzetting en uitbouw van de onderwijscoördinatie in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen. Bij de uitvoering van haar opdracht wordt het Vocvo regelmatig geconfronteerd met factoren die de organisatie van het onderwijs in Vlaamse en Brusselse gevangenissen bemoeilijkt. Deze stageopdracht bestaat uit een literatuurstudie naar de manier waarop het onderwijs in Waalse en Brusselse gevangenissen wordt georganiseerd. Daarbij zal ook een vergelijking gemaakt worden met de manier waarop het onderwijs in Vlaamse en Brusselse gevangenissen georganiseerd wordt.

Het onderzoek bestaat uit vijf onderdelen. Allereerst wordt de probleemstelling besproken, waarna het conceptueel kader en het onderzoeksopzet met de gehanteerde methodologie aan bod komen. Daarna volgt de literatuurstudie waarin de wetgeving omtrent onderwijs in Vlaanderen en Wallonië wordt omschreven. Ook worden de soorten onderwijs die er worden aangeboden en de actoren die daarbij een rol spelen besproken, waarna ook de voornaamste knelpunten en uitdagingen die bestaan in beide systemen besproken worden. Tot slot worden de discussie en resultaten gevormd waarin een antwoord op de onderzoeksvragen wordt gegeven en enkele (beleids)aanbevelingen worden geformuleerd.

1. Probleemstelling

Zoals in de inleiding al even kort werd aangehaald, bestaan er enkele knelpunten bij de organisatie van het volwassenenonderwijs in Vlaamse en Brusselse gevangenissen. Zo verstoren de vakbondsstakingen de (continuïteit van) verderzetting van opleidingen, en vormen digitalisering en het gebrek aan internettoegang een belangrijk knelpunt in het onderwijsaanbod. Ook is het onderwijsaanbod onvoldoende uitgebouwd en is er onvoldoende tijd en personeel om kwaliteitsvolle leertrajectbegeleiding vorm te geven. Bovendien is er in Vlaanderen, meer bepaald bij Vocvo nog niets geweten over de manier waarop volwassenenonderwijs in Waalse gevangenissen wordt georganiseerd. Op vraag van het Vocvo zal er dan ook in voorliggend onderzoek een vergelijking gemaakt worden tussen het Vlaamse en het Waalse systeem van volwassenenonderwijs in detentie. Het **doel** van deze stageopdracht is daarom het inzichtelijk maken van de wijze waarop het Waalse systeem van volwassenenonderwijs in gevangenissen wordt georganiseerd en hoe dit systeem eventueel verschilt van of gelijk is op het Vlaamse systeem. Deze vergelijking zou idealiter als hulpmiddel kunnen dienen om de bestaande hiaten en problemen in het Vlaamse systeem voor volwassenenonderwijs in gevangenissen gedeeltelijk tegemoet te kunnen komen. Het onderzoek is dus zowel exploratief als beschrijvend van aard. Ten eerste heeft het onderzoek tot doel om tot inzichten te komen op een domein waar tot nu toe weinig tot niets over geweten is. Anderzijds is het onderzoek ook beschrijvend van aard, aangezien er wordt gestreeft naar een gedetailleerde beschrijving van een bepaald onderwijssysteem dat onder de loep wordt genomen. De relevantie van voorliggend onderzoek kan gesitueerd worden op twee vlakken. Enerzijds is het onderzoek **beleidsrelevant** voor de Vlaamse gemeenschap, aangezien het nieuwe gegevens verzamelt op een domein waar tot nu toe zeer weinig kennis over voorhanden is. Zowel voor de Vlaamse als de Franse gemeenschap zou dit onderzoek kunnen bijdragen aan het optimaliseren van het bestaande beleid of het formuleren van nieuwe beleidsaanbevelingen. Anderzijds beoogt het onderzoek ook bij te dragen aan het oplossen van een **praktijkvraagstuk** vanuit Vocvo. De medewerkers van Vocvo zijn sterk vragende partij naar het verstrekken van een gedetailleerd overzicht van het Waalse onderwijssysteem in gevangenissen alsook naar een vergelijking van de twee systemen. Het Vocvo heeft dus zeker baat bij dit onderzoek. Zo zal Vocvo vanaf het komende jaar bijvoorbeeld extra inzetten op het thema digitalisering, waarbij idealiter ideeën kunnen worden opgedaan en eventueel gehanteerd worden vanuit de manier waarop dit thema in Wallonië wordt vormgegeven. Om een antwoord te kunnen bieden op bovenstaande probleemstelling, worden volgende beschrijvende onderzoeksvragen opgesteld.

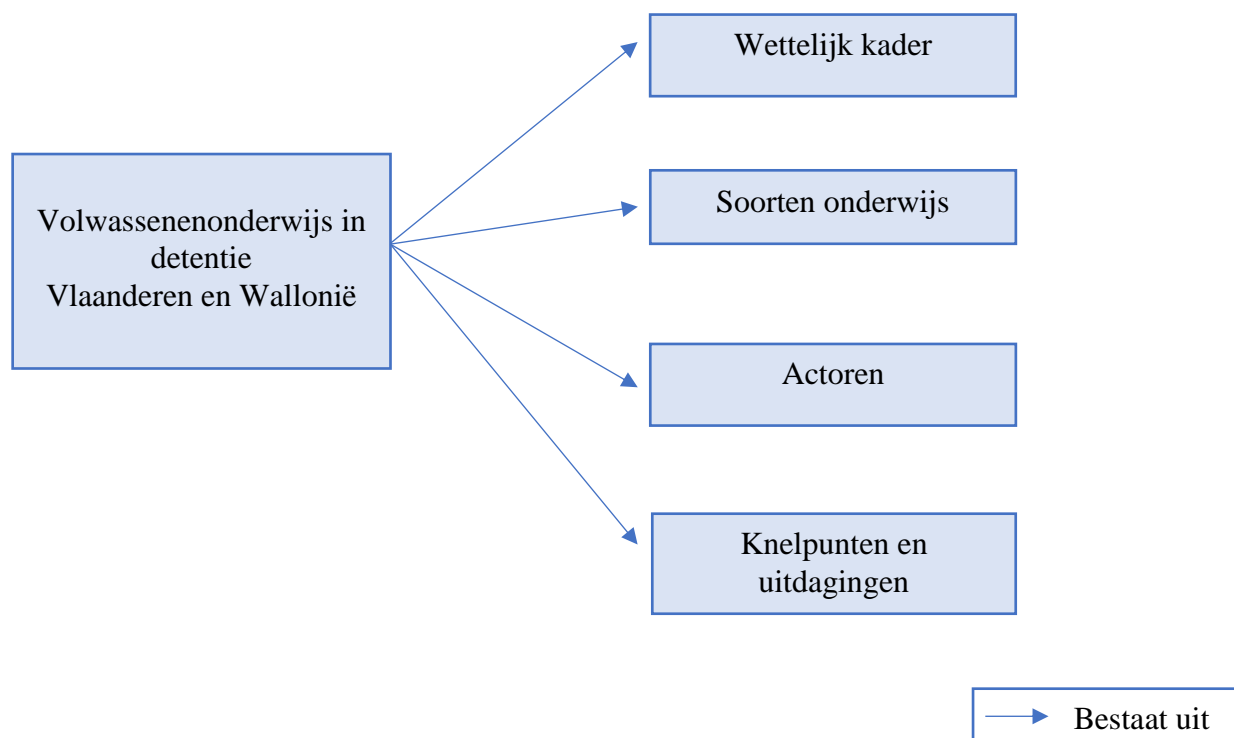
1. Hoe ziet het volwassenenonderwijs in Vlaamse en Brusselse gevangenissen eruit?
  - 1.1. Waaruit bestaat het wettelijk kader inzake onderwijs in gevangenissen in Vlaanderen en Brussel?
  - 1.2. Welke zijn de centrale actoren in het volwassenenonderwijs in Vlaamse en Brusselse gevangenissen?
  - 1.3. Waaruit bestaat het onderwijsaanbod in Vlaamse en Brusselse gevangenissen?
  - 1.4. Welke knelpunten en uitdagingen zijn er bij de organisatie van het Vlaamse en Brusselse volwassenenonderwijs in gevangenissen?
2. Hoe ziet het volwassenenonderwijs in Waalse en Brusselse gevangenissen eruit?
  - 2.1. Waaruit bestaat het wettelijk kader inzake onderwijs in gevangenissen in Wallonië en Brussel?
  - 2.2. Welke zijn de centrale actoren in het volwassenenonderwijs in Waalse en Brusselse gevangenissen?
  - 2.3. Waaruit bestaat het onderwijsaanbod in Waalse en Brusselse gevangenissen?
  - 2.4. Welke knelpunten en uitdagingen zijn er bij de organisatie van het Waalse en Brusselse volwassenenonderwijs in gevangenissen?
3. Hoe verhouden het Vlaamse en Waalse systeem van volwassenenonderwijs in gevangenissen zich tegenover elkaar?

Door een antwoord te formuleren op deze beschrijvende onderzoeksvragen kan er een overzicht gevormd worden van het wettelijk kader inzake het onderwijs in Vlaamse en Brusselse gevangenissen enerzijds en Waalse en Brusselse gevangenissen anderzijds. Daarnaast wordt uitvoerig besproken welke de centrale actoren zijn die betrokken zijn bij de organisatie van volwassenenonderwijs in detentie in Vlaanderen en Wallonië. Verder wordt beschreven waaruit het onderwijsaanbod in de gevangenissen bestaat, waarna ook de voornaamste knelpunten en uitdagingen worden opgelijst waarmee actoren in het onderwijs in gevangenissen in Vlaanderen, Brussel en Wallonië mee geconfronteerd worden.

2. Conceptueel kader

Op basis van de onderzoeksvragen wordt een conceptueel kader geschetst, waarin de belangrijkste concepten voor dit onderzoek gedefinieerd worden. Aan de hand van de onderzoeksvragen wordt gepoogd in kaart te brengen hoe het onderwijs in detentie in Wallonië eruitziet en hoe dit verschilt van de manier waarop het in Vlaanderen wordt vormgegeven. Meer bepaald zal het wettelijk kader worden toegelicht, waarna een overzicht wordt gegeven van de soorten onderwijs die in de gevangnissen worden aangeboden. Daarnaast worden de belangrijkste actoren besproken in de organisatie van onderwijs in detentie in Vlaanderen en Wallonië. Tot slot volgt er ook een beschrijving van de huidige knelpunten en uitdagingen in de organisatie van onderwijs in de gevangeniscontext. Figuur 1 biedt een grafische voorstelling van de hoofdconcepten die in dit onderzoek gehanteerd zullen worden.

Figuur 1: Conceptueel kader volwassenenonderwijs in detentie Vlaanderen

Aangezien de term **volwassenenonderwijs** centraal staat in dit onderzoek, is het belangrijk om dit begrip duidelijk te definiëren. Onder volwassenenonderwijs in Vlaanderen wordt verstaan onderwijs dat erkend en gefinancierd of gesubsidieerd wordt door de Vlaamse Gemeenschap en dat georganiseerd wordt door de erkende Centra voor Volwassenenonderwijs en de erkende Centra voor Basiseducatie.¹ Het volwassenenonderwijs bestaat uit basiseducatie enerzijds en secundair

¹ Art. 2, 46° Decreet 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs, BS

volwassenenonderwijs anderzijds.² **Basiseducatie** omvat in dit onderzoek de leergebieden alfabetisering Nederlands tweede taal, Nederlands, Nederlands tweede taal (NT2), wiskunde, maatschappijoriëntatie, informatie- en communicatietechnologie, en talen. **Secundair volwassenenonderwijs** aan de andere kant wordt volgens het Vlaamse Decreet betreffende het volwassenenonderwijs opgedeeld in studiegebieden zoals onder andere algemene vorming, land- en tuinbouw, voeding, bijzondere educatieve noden, mode, talen, etc.³ Daarnaast wordt het volwassenenonderwijs in Vlaanderen georganiseerd volgens modules. Met **soorten onderwijs** wordt bedoeld het aanbod van opleidingen en vormingen dat voorhanden is in de gevangenis. Dit onderwijsaanbod kan bestaan uit algemene opleidingen, (erkende) beroepsopleidingen, maar ook diplomagerichte opleidingen enerzijds en vormingen (niet diplomagericht) anderzijds. Bij de uitbouw van zulk onderwijsaanbod binnen de gevangenis, zijn verschillende **actoren** betrokken. Voorbeelden van actoren zijn onder andere onderwijsverstrekkers (waaronder Centra voor Basiseducatie en Centra voor Volwassenenonderwijs), vrijwilligers, het Ministerie van onderwijs en vorming, gevangenisdirectie, het Directoraat-Generaal penitentiaire inrichtingen, enzovoort. Tot slot zullen aan de hand van deze literatuurstudie ook enkele **knelpunten en uitdagingen** belicht worden die verbonden zijn aan de organisatie van volwassenenonderwijs in detentie. Met knelpunten wordt bedoeld factoren die de organisatie van onderwijs in detentie bemoeilijken. Voorbeelden hiervan zijn: de eigenheid van de gevangeniscontext (bv. beperkte lokalen en middelen, beperkte tot geen internettoegang), beperkt draagvlak bij het penitentiair personeel ten aanzien van de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden, stakingen in de gevangenissen, etc. (Vocvo, 2020-2024, pp. 25-30). De uitdagingen hangen in die zin dan ook samen met de knelpunten, aangezien er getracht wordt de knelpunten aan te pakken. Voorbeelden van uitdagingen zijn onder andere: het versterken van digitale competenties van gedetineerden, het onderwijsaanbod digitaliseren, het verder uitbouwen van het onderwijsaanbod, samenwerking met partners in onderwijs aan gedetineerden optimaliseren, enzovoort (Vocvo, 2020-2024, p. 22, 47, 52, 55).

---

² Art. 4 Decreet 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs, *BS*

³ Art. 7 Decreet 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs, *BS*

3. Onderzoeksopzet

In dit onderdeel wordt het onderzoeksopzet besproken. Hierbij wordt ingegaan op de keuzes inzake de onderzoeksmethode, de onderzoekseenheden en selectie ervan, de dataverzamelmethode en de data-analyse. De bedoeling van deze beschrijving is om de methodologische keuzes zo duidelijk mogelijk weer te geven zodat een andere onderzoeker dit onderzoek perfect opnieuw zou moeten kunnen uitvoeren.

3.1 Onderzoeksmethode

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van de **literatuurstudie** als onderzoeksmethode om bovenstaande onderzoeksvragen te beantwoorden. Een literatuurstudie is een systematische, expliciete en reproduceerbare methode om bestaand onderzoek over een bepaald onderwerp te identificeren, evalueren en samen te vatten (Fink, 2020, p. 6; Petticrew & Roberts, 2006, p. 19). Daarenboven is het volgens Petticrew en Roberts (2006, p. 2) een geschikte methode om grote hoeveelheden informatie inzichtelijk te maken. Concreet is een kwalitatieve literatuurstudie het meest aangewezen voor dit onderzoek, in tegenstelling tot een meta-analyse waarbij gebruik wordt gemaakt van een specifieke statistische techniek om resultaten van verschillende studies te analyseren (Petticrew & Roberts, 2006, p. 19). Aangezien de onderzoeksvragen beschrijvend van aard zijn alsook om de praktische reden dat het zeer moeilijk is om goede kwalitatieve interviews af te nemen met Franstalige actoren in het onderwijs in detentie, omwille van de taalbarrière. Omwille van deze redenen is de literatuurstudie de meest aangewezen methode voor dit onderzoek. Bovendien wordt er zoveel als mogelijk gestreefd om de literatuurstudie op systematische wijze uit te voeren. Zo wordt het zoekproces gedocumenteerd, worden er duidelijke onderzoeksvragen opgesteld, worden selectiecriteria gehanteerd, alsook worden grafische voorstellingen en tabellen gebruikt ter ondersteuning van de interpretatie van data (Booth, Papaioannou & Sutton, 2016, p. 27). Op die manier wordt getracht de zoekstrategie zo transparant mogelijk weer te geven. Een systematische literatuurstudie biedt daarnaast ook evidence-based informatie dat professionele ontwikkeling(en) kan ondersteunen of aanmoedigen bijvoorbeeld door het identificeren van nieuwe en opkomende ontwikkelingen en hiaten in kennis (Petticrew & Roberts, 2006, p. 12-13). Dit is de voornaamste reden waarom de literatuurstudie de meest gepaste onderzoeksmethode is om het systeem voor volwassenenonderwijs in Waalse gevangenissen in kaart te brengen. Er zijn echter ook nadelen verbonden aan de literatuurstudie als onderzoeksmethode. Zo wordt de literatuurstudie door critici onder meer beschouwd als niet objectief en ongestructureerd (Steward, 2004, p. 495). Om deze reden wordt zo veel mogelijk getracht de literatuurstudie op systematische wijze uit te voeren (Booth et al., 2016, p. 27). Verder worden ook onzekerheden en beperkingen

van het onderzoek aangestipt (Booth et al., 2016, p. 27). Bovendien zal kritisch gereflecteerd worden over de resultaten, alsook over het onderzoek zelf. Op die manier wordt getracht de interne validiteit van het onderzoek te garanderen.

3.2 Onderzoekseenheden, selectie en dataverzameling

Om de kwaliteit en objectiviteit van de literatuurstudie te garanderen, worden **selectiecriteria** gehanteerd. Het gaat hier meer bepaald om specifieke zoektermen die gehanteerd worden om relevante artikelen, boeken, rapporten, etc. te vinden (Steward, 2004, p. 497). De zoektermen zijn gebaseerd op de onderzoeksvragen (Fink, 2020, p. 7) en de concepten uit het conceptueel kader. Een eerste selectie criterium betreft de taal van de bronnen. Gezien de aard van het onderzoek worden zowel Nederlandstalige als Franstalige bronnen gebruikt. Ook worden enkele Engelstalige bronnen gebruikt, zoals de European Prison Rules, alsook Engelstalige informatie op de website van de Europese Commissie omtrent volwassenenonderwijs in zowel Vlaanderen als Wallonië. Verder is de relevantie van de bronnen een tweede selectie criterium. Met het oog op het beantwoorden van de onderzoeksvragen wordt daarom voornamelijk gekeken naar wetenschappelijke artikelen en boeken, wat kan worden nagegaan door de sociaalwetenschappelijke databank Limo te gebruiken. Zo kunnen de zoekresultaten afgebakend worden tot ‘peer reviewed’ artikelen en boeken. Om praktische redenen worden ook zo veel mogelijk ‘Online access’ bronnen gehanteerd. Ook worden webpagina’s geraadpleegd omtrent het Vlaamse en Brusselse onderwijssysteem in gevangenen enerzijds, en datgene van Wallonië anderzijds. Een voorbeeld van een webpagina kan bijvoorbeeld zijn de website van het Franstalige ministerie van onderwijs of van bepaalde concrete projecten rond onderwijs in gevangenen. Bovendien wordt de sociaalwetenschappelijke databank Limo, Google Scholar, de bibliotheekcatalogus van Vocvo, de online bibliotheek van UNESCO, het ‘Electronic Platform for Adult Learning in Europe’ (EPALE), het FRIS Research Portal van de Vlaamse overheid, alsook de website van Klasbak vzw geraadpleegd. Hierbij worden zoekwoorden als “Onderwijs gedetineerden”, “Onderwijs in gevangenis”, “Hulp- en dienstverlening gevangenis”, “Prison education Belgium”, “Education en prison Belgique”, “Enseignement de promotion sociale”, “Formation en milieu pénitentiaire”, “Adult education”, “Prison-based learning” gehanteerd om relevante bronnen te vinden. Daarnaast worden ook interne documenten gebruikt. Deze documenten worden verkregen door actoren binnen Vocvo, zoals onderwijscoördinatoren en de bibliothecaris van Vocvo, alsook via actoren uit de Franstalige gemeenschap (cf. bijlage 2). Een derde selectie criterium betreft de soort bronnen. Aangezien onderwijs in gevangenen deel uitmaakt van de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden worden zowel

sociaalwetenschappelijke als wettelijke bronnen gehanteerd. Statistische bronnen bieden voor deze literatuurstudie louter bijkomende informatie, waardoor hier weinig aandacht aan besteed zal worden. Verder zal de ouderdom van de bron ook beperkt worden tot acht jaar oude bronnen. De reden waarom deze termijn gekozen wordt, is het feit dat het om twee legislaturen gaat. Dit kan mogelijk interessant zijn om een bepaalde ontwikkeling in de stand van zaken omtrent onderwijs in gevangenissen waar te nemen. Tot slot wordt ook de sneeuwbalmethode gebruikt, waarbij de bibliografielijsten van de relevante bronnen worden gehanteerd als zoekdomein voor (mogelijks) nieuwe relevante bronnen. De hierboven genoemde actoren maken eveneens de **onderzoekseenheden** van het onderzoek uit. Zo zal de literatuurstudie ook aangevuld worden met informatie verkregen door middel van een informeel gesprek met enkele van bovenstaande actoren. De contactgegevens voor deze onderzoekseenheden werden gevonden via een contactenlijst die werd verstrekt door de onderwijscoördinator van Vocvo in Brussel. Zo werd een informeel interview afgenomen in de gevangenis van Sint-Gillis met drie actoren, meer bepaald de afgevaardigde van de *Direction du Partenariat*, de stichtster van *Adeppi* van de Franstalige gemeenschap en de coördinatrice van de gemeenschappelijke gemeenschapcommissie. Het informele interview werd afgenomen aan de hand van een vooraf opgestelde vragenlijst (cf. bijlage 1 en 2) om een eerste idee te krijgen van de manier waarop het onderwijs in Waalse gevangenissen georganiseerd wordt. De vragenlijst peilde naar het wettelijke kader inzake onderwijs in detentie, het onderwijsaanbod, financiering, knelpunten en uitdagingen (cf. bijlage 1). Ook werd de vragenlijst per mail doorgestuurd naar enkele contactpersonen uit de lijst (cf. bijlage 2). De informatie verkregen uit het interview en de ingevulde vragenlijsten wordt dus puur omwille van informatieve redenen gebruikt. Het interview zal daarom ook niet gecodeerd worden en het is ook niet de bedoeling om representatieve resultaten te behalen met de vragenlijst.

3.3 Kwaliteitscriteria

Naast de selectiecriteria dienen de relevante bronnen ook aan de vooraf opgestelde kwaliteitscriteria te voldoen. Zo wordt getracht een kwaliteitsvolle literatuurstudie tot stand te brengen. Het eerste kwaliteitscriterium betreft de aard van de bron. Zo wordt getracht zo veel mogelijk wetenschappelijke artikels te hanteren, aangezien deze geacht worden de meest relevante en betrouwbare data op te leveren (Berg, 2009, pp. 274-275). Omwille van de aard van het onderzoek is het echter niet mogelijk om alleen maar wetenschappelijke bronnen te gebruiken. De reden hiervoor is zoals eerder vermeld het feit dat er nog relatief weinig wetenschappelijke informatie voorhanden is omtrent dit onderwerp. Een groot deel van de gehanteerde bronnen bevatten daarom ook documenten, rapporten en artikelen op internet websites van de verschillende

organisaties die betrokken zijn bij de organisatie van volwassenenonderwijs in Waalse en Brusselse gevangenissen. Deze bronnen dienen dan ook voldoende kritisch geanalyseerd te worden om te garanderen dat er voldoende kwaliteitsvolle bronnen gehanteerd worden bij de literatuurstudie.

3.4 Dataverwerking en -analyse

Tot slot wordt voor de data-analyse gebruik gemaakt van een **inhoudsanalyse**. Bij een inhoudsanalyse wordt systematisch geanalyseerd welke informatie teksten bevatten (Bijleveld, 2015, p. 270). De onderzoeksvragen en de concepten uit het conceptueel kader worden hierbij gehanteerd als leidraad om relevante informatie uit de verschillende bronnen te halen. De analyse van de verschillende bronnen is cyclisch van aard en vindt tegelijkertijd plaats met de dataverzameling (Decorte & Zaitch, 2016, p. 466). Om een duidelijk overzicht te behouden van de gevonden relevante bronnen, wordt aan **databaseer** gedaan. Databaseer in kwalitatief onderzoek heeft tot doel al het verzamelde materiaal op een systematische manier te klasseren. Op die manier kan de onderzoeker weten waar welk materiaal terug te vinden is (Mortelmans, 2013, p. 366; Decorte, 2016, p. 475). Om een overzicht te bewaren over de dataverzameling, worden alle gevonden bronnen opgeslagen in een map in Google Documenten. De verzamelde informatie wordt onderling vergeleken en waar nodig aangevuld met verdere en iets concreter gerichte zoekacties in sociaalwetenschappelijke databanken en op websites zoals de website van de Brusselse en Waalse Federatie, de website van het Vlaamse Ministerie van Onderwijs en Vorming, de Vlaamse codex, alsook de websites van organisaties die zich bezighouden met volwassenenonderwijs in gevangenissen zoals VOCVO, Klasbak vzw, CBE, CVO, CAAP, Adeppi, enzovoort. Ondanks dat het hier niet gaat om wetenschappelijke bronnen, leveren deze bronnen een belangrijke meerwaarde voor het onderzoek. De websites van bovenstaande organisaties bevatten namelijk heel veel concrete informatie over de organisatie van het volwassenenonderwijs in Vlaanderen enerzijds en Wallonië anderzijds. Er dient echter een kanttekening te worden geschetst bij het gebruik van dergelijke websites. Het is namelijk belangrijk in het achterhoofd te houden dat online bronnen niet altijd even betrouwbaar zijn. Aan de andere kant is het voor dit onderzoek zeker zinvol om verder te kijken dan formeel gepubliceerde bronnen, aangezien deze interessante informatie kunnen opleveren over wat er in de praktijk gebeurt (Steward, 2004, p. 497). Bij het hanteren van online bronnen is het dus raadzaam om enkele criteria te hanteren zoals objectiviteit, accuraatheid, actuele bronnen en betrouwbaarheid (Georgetown University Library, 10.05.2020). Zo is het belangrijk na te kijken wie de auteur van de bron is en of deze gekwalificeerd is om over het onderwerp te schrijven. Verder is het ook belangrijk na te gaan of de bron objectief is. Vragen die hierbij gesteld moeten worden zijn onder meer: betreft de informatie feiten, een mening of reclame?

Is de informatie op een objectieve manier geschreven? Is de gepubliceerde informatie goedgekeurd door de organisatie of de instelling van de website? Daarnaast draagt ook de accuraatheid van de informatie bij tot de beoordeling van de kwaliteit van de bron. Zo zal een bron waar grammaticale-, spellings- of typografische fouten in staan als minder betrouwbaar ervaren worden. Wat de datum van de bron vervolgens betreft, is het voor dit onderzoek belangrijk dat de informatie up-to-date is.

3.5 Kwaliteit en beperkingen van het onderzoek

De literatuurstudie wordt voor dit onderzoek beschouwd als de meest passende onderzoeksmethode. Zoals reeds vermeld zijn er echter enkele beperkingen verbonden aan het voeren van dit onderzoek. Het is dan ook uitermate belangrijk dat de onderzoeker zich bewust is van de beperkingen van zijn onderzoek en deze ook transparant weergeeft (Maesschalk, Decorte & Zaitch, 2016, p. 132). Een eerste beperking betreft de bereikbaarheid van onderzoekseenheden (Decorte & Zaitch, 2016, p. 101). In totaal werden er negen onderzoekseenheden per e-mail gecontacteerd (cf. bijlage 2). In de e-mail werd het doel van het onderzoek gekaderd en werd hen gevraagd of zij kennis hadden van de manier waarop onderwijs in Waalse en Brusselse gevangenissen georganiseerd wordt. In de bijlage werd telkens een link verstrekt naar een vragenlijst die de gecontacteerde personen konden invullen of gewoonweg bekijken om een idee te krijgen naar welke informatie de onderzoeker juist op zoek was. Bij aanvang was er weinig respons, maar na enkele herinneringen te sturen, werd toch nuttige informatie van zes onderzoekseenheden ontvangen. Uiteindelijk waren er dus drie non-responsieve onderzoekseenheden, maar dit bleek achteraf toch niet zo een groot probleem. Zo werd door twee onderzoekseenheden van de Franstalige Gemeenschap voldoende relevante informatie verstrekt waarmee de onderzoeker aan de slag kon gaan. Het had echter wel een meerwaarde kunnen geven aan het onderzoek indien de ‘Beleidscoördinator Gevangenissen Sint-Gillis en Vorst Afdeling Welzijn en Samenleving - Vlaamse overheid’ de vragenlijst ingevuld zou hebben of relevante bronnen zou hebben voorgesteld. Zij bleek volgens de onderwijscoördinator van Vorst namelijk veel te weten over het onderwijs in gevangenissen in België. Daarnaast vormt ook de taalbarrière in bepaalde mate een beperking voor dit onderzoek. Om de Franstalige collega’s te contacteren opteerde de onderzoeker om die reden om de communicatie via e-mail te laten verlopen. Indien dit echter bijvoorbeeld telefonisch of per videoconferentie had kunnen verlopen, zou er mogelijks meer respons geweest zijn en had ook meer informatie verzameld kunnen worden. Dit lag echter niet binnen de mogelijkheden van de onderzoeker. Ook is het aantal gehanteerde bronnen eerder beperkt, aangezien er nog relatief weinig bronnen voorhanden zijn rond onderwijs in Waalse en Brusselse gevangenissen. Tot slot zouden er ook nog een of twee gevangenisbezoeken

in Wallonië gepland worden, om zo kennis te maken met het onderwijs in Waalse gevangenissen in de praktijk. Omwille van de uitbraak van het coronavirus en de stopzetting van de stage als gevolg hiervan, kon dit helaas niet doorgaan. Hierdoor is de onderzoeker eerder beperkt tot het schetsen van een theoretisch overzicht van de wijze waarop onderwijs in Waalse en Brusselse gevangenissen georganiseerd wordt. Dit probleem wordt echter deels opgevangen door in de vragenlijst die verstuurd werd naar de onderzoekseenheden te vragen naar problemen en uitdagingen in de praktijk.

4. Literatuurstudie

4.1 Wettelijke regeling

Vooraleer in te gaan op de organisatie van volwassenenonderwijs en het onderwijsaanbod in Vlaamse en Brusselse gevangenissen enerzijds en Waalse gevangenissen anderzijds, wordt een beperkt en niet exhaustieve wettelijke regeling geschetst. Het gaat meer bepaald om bronnen van wetgeving die voor deze literatuurstudie het meest relevant zijn. De regelgeving omtrent onderwijs in de gevangenis is op drie niveaus wettelijk verankerd. Eerst wordt het Europese wetgevend kader besproken, waarna het Vlaams wetgevende kader alsook het Waalse wetgevende kader worden toegelicht.

4.1.1 *Europese wetgevende kader*

De Europese wetgeving rond volwassenenonderwijs in gevangenissen is dezelfde voor zowel de Vlaamse als de Franstalige Gemeenschap. Tijdens de detentie blijft elke gedetineerde namelijk het recht op onderwijs behouden. Dit wordt dan ook in artikel 2 van het Aanvullend Protocol bij het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens duidelijk omschreven als niemand mag het recht op onderwijs worden ontzegd.⁴ Daarnaast formuleert de Raad van Europa in artikel 28.1 van de **European Prison Rules** dat elke gevangenis ernaar moet trachten te streven om alle gevangenen toegang te bieden tot onderwijsactiviteiten die zo omvangrijk mogelijk zijn en die tegemoetkomen aan hun individuele behoeften (Council of Europe, 2006). Bovendien moet het onderwijs voor gevangenen, voor zover praktisch haalbaar, geïntegreerd zijn in het nationale onderwijsstelsel zodat gevangenen na hun vrijlating het onderwijs kunnen verder zetten zonder problemen, en moet het plaatsvinden onder de bescherming van externe onderwijsinstellingen.⁵ Een laatste bron van Europese wetgeving die in deze literatuurstudie interessant is, is **aanbeveling nr. R (89) 12 van de Commissie van Ministers aan Lidstaten ten behoeve van Educatie binnen gevangenissen**. Hierin worden 17 aanbevelingen rond onderwijs voor gedetineerden geformuleerd. Voornamelijk de eerste twee aanbevelingen hieruit zijn vernoemenswaardig. Ten eerste moeten gedetineerden toegang hebben tot onderwijs, dat beoogt wordt te bestaan uit schoolvakken, beroepsonderwijs, creatieve en culturele activiteiten, fysieke opleidingen en sport, alsook sociaal onderwijs en toegang tot een bibliotheek. De tweede aanbeveling bestaat eruit dat het onderwijs voor gedetineerden moet worden georganiseerd volgens het ‘normaliseringsprincipe’, namelijk op een

---

⁴ Art. 2 Eerste aanvullende protocol bij het verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden van 20 maart 1952, BS 19 augustus 1955, 5038.

⁵ Art. 28.7 Recommendation Rec(2006) 2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules.

gelijkaardige manier als in de vrije samenleving voor dezelfde leeftijdscategorie. Ook dient het assortiment aan leermogelijkheden voor gedetineerden zo breed als mogelijk te zijn.

4.1.2 Vlaams wetgevend kader

De belangrijkste bronnen in het Vlaamse wetgevend kader voor deze studie zijn: de Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van gedetineerden (ook Wet Dupont genoemd), het Vlaamse decreet Volwassenenonderwijs, en het Decreet betreffende de organisatie van hulp- en dienstverlening aan gedetineerden.

Ten eerste vermeldt de **Basiswet** dat de penitentiaire administratie er zorg voor dient te dragen dat aan de gedetineerde een zo ruim mogelijke toegang wordt verleend tot het geheel van vormingsactiviteiten die ter beschikking worden gesteld met het oog op zijn persoonlijke ontplooiing, op het zinvol doorbrengen van zijn detentietijd, en op het behoud of de verbetering van vooruitzichten op een geslaagde re-integratie in de vrije samenleving.⁶ Onder vormingsactiviteiten wordt verstaan: onderwijs, alfabetisering, beroepsopleiding of voortgezette beroepsopleiding, sociaal-culturele vorming en sociale vaardigheidstraining, creatieve en culturele activiteiten, en lichamelijke opvoeding.⁷ Bovendien bepaalt art. 38 van de Basiswet dat voorstellen van activiteiten waaraan de veroordeelde zal deelnemen worden opgenomen in het individueel detentieplan. Dit omvat onder meer onderwijs- of vormingsprogramma's, opleidings- of omscholingsactiviteiten en andere activiteiten die op reïntegratie gericht zijn.⁸ Daarnaast omvat het **Decreet betreffende het volwassenenonderwijs** wettelijke bepalingen rond de opdracht en organisatie van het volwassenenonderwijs. De opdracht van het volwassenenonderwijs bestaat erin onderwijs te organiseren in overeenstemming met het decreet, leertrajectbegeleiding te organiseren op het niveau van de individuele cursist, de educatieve behoeften te detecteren die aanwezig zijn bij de eigen doelgroep (in dit geval gedetineerden), het aanbod van volwassenenonderwijs van de centra op elkaar af te stemmen, het streven naar samenwerking en afstemming tussen de centra en andere publieke verstrekkers van opleidingen voor volwassenen, en tot slot ook de reeds verworven competenties te beoordelen of te certificeren. De organisatie van het volwassenenonderwijs wordt volgens het decreet aangeboden volgens een modulaire organisatie. Dit wil zeggen dat de leerstof aangeboden wordt in modules, waarbij één of meer modules een opleiding vormen. Daarenboven kunnen modules zich sequentieel of onafhankelijk tot elkaar verhouden. Sequentiële modules

---

⁶ Art. 76, §1 Wet 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005

⁷ Art. 76, §2 Wet 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005

⁸ Art. 38 §3, 2° Wet 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005

moeten in een bepaalde volgorde worden gevolgd.⁹ Tevens omvat het decreet op het volwassenenonderwijs een aantal maatregelen die moeten leiden tot een kwalitatief en behoeftedekkend onderwijsaanbod voor gedetineerden (Cuypers, 2008, p. 19). Verder voorziet het decreet ook in een aantal nieuwe flexibele organisatievormen voor onderwijs en een uitbreiding van de bestaande vormen. Dit laat toe om in de context van strafinrichtingen en arresthuizen een aangepast onderwijsaanbod uit te bouwen (Cuypers, 2008, p. 19). Tot slot bevat het **Decreet betreffende de organisatie van hulp- en dienstverlening aan gedetineerden** de missie, doelstellingen en opdrachten van de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. De doelstellingen die in art. 4 van dit decreet worden opgesomd, zijn: (1) zelfontplooiing van de gedetineerde stimuleren, (2) het sociale, relationele, en psychische evenwicht van de gedetineerde herstellen, (3) de negatieve gevolgen voor de gedetineerde en zijn directe sociale omgeving, veroorzaakt door en tijdens de detentie, beperken, (4) de integratie en participatie in de samenleving na de detentieperiode bevorderen, (5) een proces van herstel tussen dader, slachtoffer en samenleving stimuleren, en (6) de kans op herval beperken.¹⁰

4.1.3 *Waals wetgevend kader*

Ook voor de Franstalige Gemeenschap is er specifieke wetgeving rond het volwassenenonderwijs (in detentie). Een eerste belangrijke bron van wetgeving is ook hier uiteraard de **Basiswet** betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van gedetineerden, aangezien het een Belgische wet is. Bovenstaande bepalingen zijn dus ook hier van toepassing. Daarnaast biedt het **Decreet betreffende de organisatie van het onderwijs voor sociale promotie** een belangrijke wettelijke basis voor *l'enseignement de promotion sociale (EPS)* of vrij vertaald het onderwijs voor sociale promotie/vooruitgang. Dit is een centrale actor in het levenslang leren in de Franse Gemeenschap (Beublet, 2018, p. 4). De doelstellingen van het EPS staan vermeld in dit decreet als enerzijds het bijdragen aan individuele ontwikkeling door een betere professionele, sociale, educatieve en culturele integratie te bevorderen (met andere woorden persoonlijke ontwikkeling te bevorderen). Anderzijds wordt er gedoeld op het reageren op opleidingsbehoeften en verzoeken van bedrijven, administraties, onderwijs, en in het algemeen sociaal-economische en culturele

---

⁹ Art. 23 Decr. VI. 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs, *BS* 31 augustus 2007.

¹⁰ Art. 3 § 2 Decr. VI. 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs, *BS* 31 augustus 2007.

Art. 4 Decr. VI. 8 maart 2013 betreffende de organisatie van hulp- en dienstverlening aan gedetineerden, *BS* 11 april 2013.

achtergronden (of reageren op de behoeften van de samenleving).¹¹ Onder onderwijsactiviteiten wordt volgens het decreet onder meer verstaan: theoretische cursussen, praktijkgerichte taken, didactische activiteiten, afstudeerprojecten, professionele leeractiviteiten, sessies, toetsen en examens, bijles, pedagogische expertise en technieken.¹² Verder werd in 2009 langs Franstalige kant een samenwerkingsakkoord opgesteld met het doel om een meer coherent beleid te creëren dat beter gecoördineerd is en meer waarde hecht aan de re-integratie van ex-gedetineerden. Concreet gaat het om een **samenwerkingsakkoord tussen de Federale Staat, de Franstalige Gemeenschap en het Waalse Gewest met het oog op de ontwikkeling van een coherent gevangenisbeleid**. Dit samenwerkingsakkoord maakt het mogelijk om op vlak hulp- en dienstverlening aan gedetineerden (dit omvat ook onderwijs) de samenwerking te faciliteren. Zo regelt het samenwerkingsakkoord dat een lokale coördinator aanwezig is in elke penitentiaire inrichting. De taak van de coördinator bestaat uit het verzekeren van de coördinatie van externe diensten. Dit omvat enerzijds het coördineren van de informatie en het aanbod inzake psychosociale hulp voor gedetineerden, externe diensten, en alle opleidingen en activiteiten. Anderzijds is deze coördinator verantwoordelijk voor de organisatie, beheer, coördinatie en opvolging van externe activiteiten alsook voor de implementatie van alle acties die ondernomen moeten worden om het externe aanbod coherent en complementair te houden met het oog op de re-integratie van de gedetineerden.¹³ Bovendien regelt het samenwerkingsakkoord een maandelijks vergadering van een zogenaamde coördinatiecel die zich buigt over het goed functioneren van de coördinatie van de externe diensten/activiteiten.¹⁴

---

¹¹ Art. 7 Décret du 16 avril 1991 organisant l'enseignement de promotion sociale, *BS* 25 juni 1991.

¹² Art. 5bis, 2° Décret du 16 avril 1991 organisant l'enseignement de promotion sociale, *BS* 25 juni 1991.

¹³ Art. 13 Accord de coopération de 23 mai 2014 entre l'Etat fédéral, la Communauté française et la Région wallonne en vue de créer une politique carcérale cohérente dans le respect des compétences des entités fédérées et de l'autorité fédérale, *BS* 30 juni 2015.

¹⁴ Art. 14 Accord de coopération de 23 mai 2014 entre l'Etat fédéral, la Communauté française et la Région wallonne en vue de créer une politique carcérale cohérente dans le respect des compétences des entités fédérées et de l'autorité fédérale, *BS* 30 juni 2015.

4.2 Het onderwijsaanbod in detentie in Vlaanderen en Brussel

Zoals eerder vermeld bestaat het volwassenenonderwijs in Vlaanderen en Brussel uit basiseducatie enerzijds en secundair volwassenenonderwijs anderzijds. **Basiseducatie** bestaat uit de leergebieden alfabetisering Nederlands tweede taal, Nederlands, Nederlands tweede taal (NT1 en NT2), wiskunde, maatschappijoriëntatie, informatie- en communicatietechnologie, en talen.¹⁵ Onder **secundair volwassenenonderwijs** wordt verstaan studiegebieden zoals onder andere algemene vorming, land- en tuinbouw, voeding, bijzondere educatieve noden, mechanica-elektriciteit, lassen, schrijnwerkerij, mode, Europese hoofdtalen (richtgraad 1 en 2), etc.¹⁶ Daarnaast worden opleidingen in het volwassenenonderwijs in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen georganiseerd volgens een **modulair systeem**. Dit betekent dat een opleiding bestaat uit meerdere modules, die sequentieel of onafhankelijk van elkaar kunnen worden aangeboden. Sequentiële modules moeten volgens een bepaalde volgorde worden aangeboden.¹⁷ Het onderwijsaanbod in Vlaamse en Brusselse gevangenissen verschilt binnen elke gevangenis. Omwille van deze reden, wordt hier slechts een globaal overzicht uiteengezet van het bestaande onderwijsaanbod.¹⁸ Volgens het Vocvo wordt er getracht in elke gevangenis een **basisaanbod** onderwijs te voorzien. Aan dit basisaanbod worden drie aspecten verbonden (Van Acker, 2016, p. 13). Ten eerste dient binnen het basisaanbod een geletterdheidsaanbod vormgegeven te worden. Dit verwijst voornamelijk naar het aanbod van de Basiseducatie in de gevangenis. Het geletterdheidsaanbod omvat de vaardigheid om te kunnen lezen en schrijven, maar ook het hebben van competenties op vlak van rekenen, ICT en probleemoplossend vermogen om op een basisniveau in de moderne maatschappij te kunnen functioneren en participeren. Tot het geletterdheidsaanbod behoren cursussen op het vlak van maatschappij-oriëntatie, zoals communiceren (bijvoorbeeld Nederlands op de gevangenisvloer), formulieren lezen en invullen, budgetbeheer, rijbewijs, mobiliteit, gezondheid, werk zoeken, solliciteren, enzovoort (Van Acker, 2016, p. 13; Database opleidingsaanbod gevangenissen). Ten tweede moet leertrajectbegeleiding georganiseerd worden. Hierbij wordt de gedetineerde cursist gecoacht en begeleid doorheen zijn/haar leertraject. In de praktijk is het vaak de onderwijscoördinator (in samenwerking met vrijwilligers) die een deel van deze begeleiding op zich neemt. Door een gebrek aan tijd en personeel is de leertrajectbegeleiding in gevangenissen tot op heden eerder beperkt. Tot slot dient de onderwijsmethode ‘open leren’ te worden gekoppeld aan

---

¹⁵ Art. 6 Decr. VI. 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs, *BS* 31 augustus 2007.

¹⁶ Art. 7 §1 Decr. VI. 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs, *BS* 31 augustus 2007.

¹⁷ Art. 23 Decr. VI. 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs, *BS* 31 augustus 2007.

¹⁸ Het volledige onderwijsaanbod in Vlaamse en Brusselse gevangenissen kan geraadpleegd worden op <https://sites.google.com/vocvo.be/opleidingsaanbod-gevangenissen/homepage>

het basisaanbod. Open leren betreft een vorm van zelfstandig leren waarbij gedetineerden onder professionele begeleiding kunnen werken aan een individueel leertraject. Zulk leertraject kan bijvoorbeeld bestaan uit een opleiding die niet in het groepsaanbod georganiseerd wordt, een opleiding in afstandsonderwijs, het oefenen van lees- en schrijfvaardigheden, extra ondersteuning bij een groepsaanbod, enzovoort (Van Acker, 2016, p. 13). Ook deze onderwijsmethode wordt beïnvloed door het gebrek aan internettoegang. Zo zijn er nog slechts vier gevangenissen waar er open leercentra zijn: Brugge, Hoogstraten, Ruiselede en Ieper (Klasbak, 2020). Naast het basisaanbod worden ook **erkende beroepsopleidingen** georganiseerd in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen. Tot deze beroepsopleidingen behoren onder meer de volgende opleidingen: grootkeukenmedewerker, bakker, computeroperator, schilder-decorateur, meubelmaker, automechanica, hulpkok, tuinbouwarbeider, stukadoor, metsers, lasser, loodgieter, ijzervlechter, tegelzetter, elektrotechnisch installateur, heftruck, enzovoort (Database opleidingsaanbod gevangenissen, 30.05.2020). Beroepsopleidingen kunnen enkel ingericht worden in gevangenissen met een middellange tot lange verblijfsduur. Aangezien het vaak langdurige opleidingstrajecten betreft die leiden tot een beroepskwalificatie, is het dus niet mogelijk om deze beroepsopleidingen aan te bieden in arresthuizen (Van Acker, 2016, p. 13). Naast algemene opleidingen en beroepsopleidingen kunnen gedetineerden ook een **universitaire opleiding** volgen. Zo wordt bijvoorbeeld het vak penologie in het kader van de opleiding criminologie aangeboden in de gevangenis van Beveren door de Vrije Universiteit Brussel (Database opleidingsaanbod gevangenissen, 30.05.2020). Tot slot worden ook **vormingen** georganiseerd in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen. Voorbeelden van zulke vormingen zijn onder andere ‘basiscommunicatie en conflictbeheersing’ (Sint-Gillis), ‘omgaan met stress’ (Vorst), ‘gezond zijn en blijven’ (FPC Antwerpen), enzovoort. Tot slot, wat het thema **digitalisering** betreft, bestaat er in de gevangenissen van Beveren en Leuze het platform PrisonCloud. Dit is een sterk beveiligd en flexibel dienstenplatform dat gedetineerden de mogelijkheid biedt om op zelfstandige en verantwoorde manier enkele handelingen uit te voeren. Voorbeelden van zulke diensten zijn: telefoneren, televisie kijken, aankopen doen in de kantine, rapportbriefjes schrijven, e-learning lessen bijwonen, etc. (Ebo enterprises, 07.05.2020; Brosens, De Donder, Smetcoren & Dury, 2020, p. 398). Ook bestaat er in de gevangenissen van Antwerpen, Brugge, Beveren en Leuven-Centraal een elektronisch leerplatform genaamd “Prison Moodle (Primo)”. Dit platform maakt het mogelijk dat lesgevers vanop afstand taken en lesmateriaal ter beschikking stellen van de gedetineerde cursisten en rechtstreeks feedback te geven op de gemaakte taken (Van Acker, 2016, p. 14; Vocvo, 2018, p. 1). Het gaat hier echter alleen om opleidingen algemene vorming, ingericht in gecombineerd onderwijs. Gecombineerd onderwijs bestaat uit een combinatie van

afstandsonderwijs en contactonderwijs. De lesgevers voorzien het cursusmateriaal dus niet uitsluitend online, maar verzorgen ook verschillende lessen (contactmomenten) met de gedetineerde cursisten in de gevangenissen (Van Acker, 2016, p. 15). Uit de praktijk blijkt echter dat volledig afstandsonderwijs voor de meerderheid van de cursisten niet evident is, aangezien dit een grote mate van zelfstandigheid en sterke leervaardigheden vereist. Dit is namelijk moeilijk voor gedetineerden met een laag scholingsniveau (Van Acker, 2016, p. 15). Bovendien verloopt een groot deel van het afstandsonderwijs via digitale leerplatformen. Hierbij worden gedetineerden dus uitgesloten van (hoger/universitair) afstandsonderwijs omdat zij geen toegang hebben tot zulke digitale leerplatformen (Klasbak, 2020).

4.3 Het onderwijsaanbod in detentie in Wallonië en Brussel

Volwassenenonderwijs in Wallonië heeft onder meer tot doel om de kennis en vaardigheden van de volwassenen te bevorderen en te ontwikkelen door bijvoorbeeld het herkennen, communiceren en oplossen van problemen. Ook heeft het tot doel om de cursisten aan te spreken op hun verantwoordelijkheid en autonomie (Beublet, 2018, p. 5). Net zoals in de Vlaamse gevangenissen, verschilt het onderwijsaanbod ook in de Waalse gevangenissen erg binnen elke gevangenis. Volgens mevrouw Ludivine Scevenels wordt er echter getracht in elke gevangenis drie soorten onderwijs aan te bieden. Ten eerste zijn er de **vormingen gericht op de (re-)socialisatie** door het ontwikkelen van sociale vaardigheden. Hiertoe behoren onder meer vormingen gericht op de re-integratie en de verbetering van het zelfbeeld, stressbeheersing, leren op een respectvolle en niet-gewelddadige manier te luisteren en te communiceren. Ook kunnen gedetineerden door middel van deze vormingen leren om op zoek te gaan naar werk. De tweede soort onderwijs betreft de **algemene opleidingen**. Hieronder wordt onder meer verstaan Frans, wiskunde, talen, Frans voor anderstaligen (français langue étrangère), voorbereiding op erkende opleidingen, opfriscursussen, het behalen van een rijbewijs, enzovoort. Ook geletterdheid behoort tot de algemene opleidingen. Hieronder wordt verstaan het vermogen om geschreven of gedrukt materiaal te identificeren, interpreteren, begrijpen, samen te stellen, communiceren en berekenen in verschillende contexten. Geletterdheid vereist een voortdurende leerervaring om individuen in staat te stellen hun doelen te bereiken, hun kennis en potentieel te ontwikkelen en ten volle deel te nemen aan hun gemeenschap en de samenleving als geheel (Conseil General de l'Enseignement de promotion sociale, 2017, p. 5). De derde soort onderwijs betreft de **erkende (beroeps-)opleidingen** die georganiseerd worden door het EPS. Voorbeelden van zulke erkende opleidingen zijn onder meer keuken,

bedrijfsbeheer¹⁹, informatica, inleiding tot kantoor, inleiding tot software, serigrafie, infografie, reinigingstechnieken, kleding, metsen, tuinbouw, medewerker grootkeuken, bakker-patisserie, elektriciteit, industriële metaalbewerking, etc. De genoemde opleidingen voldoen aan de vraag van de arbeidsmarkt binnen de desbetreffende sectoren. Daarnaast zijn er ook andere aanbodverstrekkers die beroepsopleidingen organiseren. Zo organiseert bijvoorbeeld het *Centre d'Orientation et de Formation (COF)* een opleiding tot heftruckchauffeur in de gevangenis van Saint-Hubert. Er wordt echter niet in elke gevangenis een aanbod beroepsopleidingen voorzien. Zo bestaat er volgens de gegevens van CAAP (2014, p. 43) slechts in 13 van de 17 gevangnissen een aanbod beroepsopleidingen. Daarenboven worden sommige beroepsopleidingen niet volledig aangeboden of leveren ze geen diploma op (CAAP, 2014, pp. 43-44). De meest frequente beroepsopleidingen zijn 'bedrijfsbeheer' en 'keuken'. Bedrijfsbeheer is een opleiding die vaak gekozen wordt door gedetineerden, aangezien deze vaak een diploma oplevert en toegang tot het zelfstandige beroep biedt. Dit biedt de gedetineerden hoop en perspectief voor de re-integratie en het uitbouwen van een eigen toekomst (CAAP, 2014, p. 43). Daarnaast stelt de CAAP vast dat de keuze voor het aanbod beroepsopleidingen in de gevangnissen verbonden is aan lokale initiatieven en afhankelijk is van verschillende factoren zoals beschikbare lokalen, geschikt materiaal, de mogelijkheden en beperkingen van de scholen voor Sociale vooruitgang, enzovoort (CAAP, 2014, p. 44). Verder stelt de CAAP (2014, p. 44) dat de meerderheid van beroepsopleidingen al jaren bestaan en goed ingebed zijn in het functioneren van de penitentiaire inrichtingen (gesteund door het penitentiair personeel). Mevrouw Ludivine Scevenels (cf. bijlage 2) vermeldde in de vragenlijst dat het project REINSERT (zie hieronder) de enige manier is waarop gedetineerden toegang kunnen hebben tot onderwijs in de gevangenis. Verder wordt er ook een onderscheid gemaakt tussen 'enseignement' (of onderwijs) en 'formation' (of vorming). Zo is onderwijs georganiseerd door de Federatie Wallonië-Brussel gecertificeerd en diplomagericht, terwijl vorming niet gecertificeerd is. Het EPS organiseert opleidingen volgens een **modulair systeem** volgens een coherent systeem van onderwijseenheden (Beublet, 2018, p. 4). Een onderwijseenheid (unité d'enseignement) of module bestaat uit een cursus of een set van cursussen die gegroepeerd zijn omdat ze gemeenschappelijke doelstellingen nastreven en een coherente pedagogische set van leerresultaten vormen die kunnen worden beoordeeld en goedgekeurd (Conseil General de l'Enseignement de promotion sociale, 2017, p. 42). Specifiek voor de organisatie van onderwijs in de Waalse gevangnissen biedt het modulaire systeem van het EPS de (ex-)gedetineerde de mogelijkheid om een gedifferentieerd en aangepast onderwijstraject te volgen (Beublet, 2018, p.

---

¹⁹ Deze opleiding bestaat niet meer in Vlaanderen, zo werd verteld in het informele gesprek in Brussel (cf. supra).

4). Daarnaast is ook de erkenning of waardering van verworven competenties een essentiële factor, die geldt vanaf de start van de cursus of opleiding. De toekomstige student die niet over de vereiste kwalificaties beschikt om zich in te schrijven voor een opleiding, kan een toelatingstest afleggen waarbij wordt nagegaan of hij of zij over de voorwaarden voor toelating beschikt (Beublet, 2018, p. 5). Verder biedt het **afstandsonderwijs** (l'enseignement à distance of EAD) de gedetineerden een extra mogelijkheid om opleidingen te volgen in de gevangenissen (CAAP, 2014, pp. 48-49). Dit vereist echter voldoende motivatie en autonomie en is eerder geschikt voor gedetineerden met een hoger opleidingsniveau. Opleidingen in afstandsonderwijs duren gemiddeld zes tot negen maanden en kunnen worden afgelegd op het eigen tempo van de gedetineerde (CAAP, 2014, p. 48). Een belangrijke factor die de organisatie van afstandsonderwijs in gevangenissen aanzienlijk bemoeilijkt is het feit dat het afstandsonderwijs volop gedigitaliseerd wordt. Sinds 31 december 2015 werden de gedrukte cursussen vervangen door een online platform voor afstandsonderwijs. Dit vormt vanzelfsprekend een probleem in de meerderheid van de gevangenissen, omwille van de beperkte toegang of zelfs afwezigheid van een internetverbinding. Daarnaast verlopen de inschrijvingen voor afstandsonderwijs online en vereist dit een e-mailadres. Om hieraan tegemoet te komen heeft de directie van het Afstandsonderwijs voorgesteld om een nep e-mailadres in een voorafbepaald formaat te gebruiken voor gedetineerden. Wat geluidsbestanden betreft die via het online platform beschikbaar zijn, kunnen de gedetineerden als alternatief een CD-rom beluisteren met de fragmenten die ze nodig hebben (CAAP, 2014, pp. 48-19). De gevangenisdirecties werden geïnformeerd omtrent deze digitalisering van het afstandsonderwijs en gevraagd naar de mogelijkheid om in de toekomst computers met internetverbinding te gebruiken in de gevangenissen. De CAAP vermeldt in haar rapport (2014, p. 49) dat er op dat moment nog geen informatie voorhanden is of de digitalisering van afstandsonderwijs in de gevangenissen ook effectief geïmplementeerd zal worden. Het lijkt de associatie daarom aangewezen om de gedrukte cursussen te behouden voor de specifieke doelgroep gedetineerden. Ook inschrijvingen verlopen om deze reden nog schriftelijk. Nog op vlak van digitalisering werd sinds kort het **pilootproject 'Cell-learning'** opgericht in samenwerking met Adeppi, Brussel Formation, FOREM en vzw Après. Voorheen bestond nog geen e-learning volgens een Waalse actor die bevraagd werd in het informele gesprek te Brussel. Met Cell-learning kunnen gedetineerden op cel op hun eigen tempo aan opdrachten werken. Die opdrachten worden dan verbeterd door een leraar van buitenaf, zodat de gedetineerde verder kan naar de volgende module. Hier gaan echter grote technische uitdagingen mee gepaard (cf. 4.6.1 knelpunten). Tot slot volgen enkele gedetineerden een **universitaire opleiding** in de Waalse en Brusselse gevangenis in samenwerking met de Université Libre de Bruxelles. De verantwoordelijke van de sociale dienst van de VUB, de initiatiefneemster van de

samenwerking, heeft een regeling tot stand gebracht waarbij gedetineerden een speciaal statuut kunnen krijgen (zoals bijvoorbeeld topsporters). Dit laat bepaalde planningen toe aangezien ze niet fysiek aanwezig kunnen zijn tijdens de lessen (CAAP, 2014, p. 50). Volgens de analyse van de CAAP blijkt echter dat er een gebrek is aan pedagogische begeleiding van universitaire studenten in de gevangenissen. Een mogelijke oplossing hiervoor zou kunnen zijn om een netwerk van studenten te ontwikkelen die bereid zijn om universitaire, gedetineerde studenten te begeleiden in hun studies. Een andere oplossing zou kunnen zijn om vrijwilligers te betrekken bij de pedagogische begeleiding van de gedetineerde studenten (CAAP, 2014, p. 50).

4.4 Centrale actoren in het onderwijs in detentie in Vlaanderen en Brussel

In het volwassenenonderwijs in Vlaanderen en Brussel zijn de Centra voor Basiseducatie (CBE) en de Centra voor Volwassenenonderwijs (CVO) de grootste onderwijsverstrekkers. Sinds 2007 zijn de gevangenissen erkende lesplaatsen van de CBE en de CVO (Van Acker, 2016, p. 10-11). De missie van de **Centra voor Basiseducatie** is het inzetten op de meest kwetsbare cursisten, meer bepaald kortgeschoolde, laaggeletterde volwassenen. Via het onderwijsaanbod wil het Netwerk Basiseducatie voor deze groep het verschil maken door hun kansen in de maatschappij te verhogen. Het opleidingsaanbod is dan ook gericht op het aanleren en verhogen van (geletterdheids)competenties op vlak van taal, wiskunde, informatie- en communicatietechnologie en maatschappijoriëntatie (Federatie Centra voor Basiseducatie, 04.05.2020). Naast de CVO's en CBE's zijn ook bijvoorbeeld de Vrije Universiteit van Brussel, Brusselleer, Volwassenenonderwijs KISP, etc. aanbodverstrekkers die werkzaam zijn binnen de Vlaamse en Brusselse gevangenissen (Database opleidingsaanbod gevangenissen, Vocvo, 2020). In de organisatie van onderwijs in Vlaamse en Brusselse gevangenissen speelt het **Vlaams Ondersteuningscentrum voor Volwassenenonderwijs** (Vocvo) een belangrijke rol. Vocvo coördineert namelijk het onderwijs aan gedetineerden in de 17 gevangenissen in Vlaanderen en Brussel. Haar opdracht is tweeledig. Enerzijds is ze verantwoordelijk voor de coördinatie en ondersteuning van aanbodverstrekkers (CVO, CBE, KISP, PCVO, Brusselleer,...) bij de uitbouw van een onderwijs- en vormingsbeleid voor gedetineerden, de coördinatie van het detecteren van onderwijs- en vormingsbehoeften van gedetineerden, alsook bij de begeleiding van het onderwijstraject van gedetineerden (Vocvo, 2020, p. 7). Anderzijds treedt het Vocvo op als lokaal en intermediair aanspreekpunt tussen de onderwijsverstrekkers, de gevangenisdirecties en de beleidscoördinatoren van de Afdeling Welzijn en Samenleving. De missie van het Vocvo bestaat erin gedetineerden en geïnterneerden maximaal kansen te bieden om te participeren aan levenslang en levensbreed leren (Vocvo, 2020, p. 10). Om

deze missie te realiseren, is in nagenoeg elke gevangenis in Vlaanderen en Brussel een *onderwijscoördinator* tewerkgesteld. De onderwijscoördinatoren geven zelf geen les, maar zorgen wel voor de uitbouw van het aanbod, leggen contacten met de scholen, zorgen voor de planning in de gevangenis, maken het aanbod bekend bij de gedetineerden, screenen en begeleiden gedetineerden, en pakken knelpunten aan waar mogelijk (Vocvo website, 04.05.2020). Daarnaast is ook **Klasbak** een belangrijke actor in leren in detentie. Klasbak is de Vlaamse afdeling van de European Prison Education Association (EPEA) en is een netwerk en expertisecentrum voor personen en organisaties die het leren van (ex-)gedetineerden ondersteunen. Zo verspreidt Klasbak informatie (nieuws, opiniestukken, onderzoeksresultaten,...) rond leren in detentie en aanverwante topics via zogenaamde ‘bakberichten’, de website, pers en sociale media (Vocvo, 2020-2024, p. 34). Klasbak heeft dan ook tot doel het zichtbaar maken, verbinden en delen van expertise van organisaties die een opdracht hebben en/of opnemen op het gebied van educatie in gevangenissen, met het oog op het verhogen van de kwaliteit van de educatie in gevangenissen. Ook wil Klasbak ideeën samenbrengen, onderzoek over educatie in gevangenissen initiëren en aanmoedigen, de visibiliteit en het maatschappelijk draagvlak voor educatie in gevangenissen bevorderen, alsook het uitbouwen van een duurzame samenwerking met andere partners die (on)rechtstreeks betrokken zijn bij de educatie in de gevangenissen²⁰ (Van Acker, 2016, p. 15; Klasbak 04.05.2020; Vocvo, 2020-2024, p. 34). Uiteraard spelen ook enerzijds de actoren binnen de Vlaamse hulp- en dienstverlening aan gedetineerden zoals de Rode Antraciet, VDAB, CAW een rol. Anderzijds hebben het **Directoraat-Generaal Penitentiaire Inrichtingen** en de **gevangenisdirecties** een uitermate belangrijke rol in de praktische organisatie van het volwassenenonderwijs in de gevangenissen. Tot slot is ook de **Examencommissie secundair onderwijs** een belangrijke partnerorganisatie waarmee het Vocvo nauw samenwerkt (Vocvo, 2018, p. 1). Gedetineerden kunnen via de Examencommissie een diploma secundair onderwijs behalen via een zelfstudiesysteem waarna ze dan een schriftelijk of mondeling examen afleggen. Op 1 januari 2019 heeft de Examencommissie beslist om enkel nog digitale examens te organiseren. Daarenboven besliste ze ook om vanaf januari 2020 geen examinatoren meer af te vaardigen naar de gevangenissen om mondelinge examens af te nemen (Klasbak vzw, 2020, pp. 1-2; Vocvo, 2020). Als reactie hierop kocht Vocvo laptops aan met de steun van de Koning Boudewijnstichting die vervolgens configureerd werden volgens de veiligheidsnormen van de DG EPI. Op die manier

---

²⁰ In het bijzonder het DG EPI en de partners van de Vlaamse hulp- en dienstverlening in de gevangenis (Klasbak, 04.05.2020).

kunnen er idealiter per gevangenis mondelinge examens via videoconferentie georganiseerd worden (cf. 4.6.2 ‘uitdagingen’).

4.5 Centrale actoren in het onderwijs in detentie in Wallonië en Brussel

Een eerste centrale actor in het levenslang leren in Wallonië is **l’enseignement de promotion sociale** (EPS), of vrij vertaald het Onderwijs voor sociale vooruitgang. Het biedt volwassenen met vaak zeer diverse achtergronden een breed aanbod aan erkende opleidingen op het niveau van het secundair of hoger onderwijs (Fédération Wallonie-Bruxelles 04.05.2020). Het doel van het EPS is het bijdragen aan de individuele ontwikkeling, het bevorderen van een betere beroepsintegratie, sociale en culturele integratie, alsook het beantwoorden aan de vraag en noden inzake onderwijs en vorming uitgaande van bedrijven, administraties, het onderwijs en in het algemeen van sociaal economische en culturele achtergronden.²¹ Het EPS bestaat enerzijds uit haar 158 onderwijsinstellingen op het grondgebied van de federatie Wallonië-Brussel en omvat verscheidene opleidingssectoren (Beublet, 2018, p. 4). Anderzijds is het EPS ook een bepaalde manier waarop onderwijs georganiseerd wordt. Zoals eerder vermeld wordt het onderwijs via een modulaire structuur georganiseerd, waardoor de student een flexibel parcours kan afleggen. Bovendien zijn er aangepaste lesmomenten, bijvoorbeeld ’s avonds of overdag, enkele uren per week of voltijds (Beublet, 2018, p. 4; Fédération Wallonie-Bruxelles, 10.05.2020). Daarnaast is de associatie **CAAP** (Concertation des Associations Actives en Prison) een tweede belangrijke actor in de hulp- en dienstverlening in Waalse gevangenissen. De vzw werd opgericht in 2007 en bestaat uit organisaties die actief zijn in de gevangenis en/of de reclassering op het grondgebied van de Federatie Wallonië-Brussel (CAAP, 2020, p. 5). De organisatie heeft als doel het aanbieden, samenbrengen, bevorderen en promoten van de dienstverlening aan gedetineerden in de Waalse en Brusselse gevangenissen (Beublet, 2018, p. 12). Daarnaast is de CAAP verantwoordelijk voor de coördinatie van de initiatieven die in de gevangenis georganiseerd worden en rapporteert deze op politiek niveau. De CAAP stelt studierapporten op, brengt verslag uit over de acties die in de gevangenissen worden uitgevoerd, organiseert conferenties en vertegenwoordigt de sector ten opzichte van de overheid. De vereniging is meer bepaald een vertegenwoordiger van alle vzw’s die werkzaam zijn binnen de Waalse en Brusselse gevangenissen. Het aanbod van dienstverlening van de CAAP kan opgedeeld worden in zes domeinen, meer bepaald het ‘Psychosociale’ domein, het domein ‘Vorming en onderwijs’, ‘Cultuur’, ‘Sport’, ‘Gezondheid’, en het domein ‘Vrijlating uit de gevangenis’ (CAAP, 2017, pp. 3-4; CAAP, 2020, p. 5). Wat de financiering van de CAAP betreft, wordt de vzw gefinancierd door de Franse Gemeenschap en krijgt ze een fulltime en een halftime

---

²¹ Art. 7 décret du 16 avril 1991 organisant l’enseignement de promotion sociale, BS 25 juin 1991.

van de minister van Onderwijs voor de vaste medewerkers die de opdrachten moeten uitvoeren (Remacle & Nederlandt, 2018, p. 40). Een derde belangrijke actor betreft het **project ‘REINSERT’**. Dit is een project van het onderwijs voor sociale promotie dat medegefinancierd wordt door het Europees Sociaal Fonds en sinds 2009 verbonden is aan het CAAP. REINSERT heeft tot doel het bestrijden van discriminatie en sociale uitsluiting enerzijds en het verhogen van de kans op re-integratie van gedetineerden of justitiabelen anderzijds (Beublet, 2018, p. 5). Het project heeft een werking intra-muros, onder leiding van Ludivine Scevenels, alsook een werking extra-muros onder leiding van Cécile Beublet. REINSERT intra-muros is een project gericht op gedetineerden, dat opleidingen organiseert en ondersteunt die worden georganiseerd door het Onderwijs voor Sociale Promotie in de 18 Waalse gevangenissen en het Instituut voor Sociale Bescherming te Paifve. De intramurale werking van het project wil inzetten op de ontwikkeling van vaardigheden en het versterken van sociale vaardigheden. De extramurale werking van het project aan de andere kant heeft tot doel om opleidingen die aangevat werden in de gevangenis, indien nodig, verder te zetten buiten de gevangensmuren bij de vrijlating van de gedetineerde. Binnen deze extramurale werking is Cécile Beublet de pedagogische en technische expert die verantwoordelijk is voor het bevorderen van de continuïteit van het onderwijstraject van de gevangene en de beklaagde. Hiertoe voert zij onder meer de volgende activiteiten uit: informeren, adviseren, oriëntatie op de meest geschikte opleiding, ondersteuning en begeleiding bij administratieve procedures met betrekking tot Onderwijs voor Sociale Promotie. Bovendien zorgt zij voor de uitwisseling van informatie, de verbindingen tussen enerzijds het penitentiaire systeem, de rechtbanken, de dienstverlening aan gedetineerden en de justitiabelen, en anderzijds het Onderwijs voor Sociale Promotie. Verder heeft het project REINSERT sinds 2018 een ‘*Atelier de Pédagogie Personnalisée*’ (APP) ontwikkeld. Momenteel is de APP werkzaam in negen Waalse gevangenissen. Hier kunnen gedetineerden gebruik maken van een gepersonaliseerde en geïndividualiseerde pedagogische omkadering. Hierdoor kan de gedetineerde student zijn kennis en vaardigheden ontwikkelen, autonomie ontwikkelen en zijn/haar leerproces beheersen. Een andere belangrijke actor in het Waalse onderwijs in detentie is het **Atelier d’Education Permanente pour Personnes Incarcérées** (ADEPPI). ADEPPI organiseert sinds 1981 opleidingen en culturele activiteiten in gevangenissen en is een erkende²² organisatie voor permanent onderwijs en sociaal-professionele integratie in de gevangenis. De organisatie is actief

---

²² ADEPPI is erkend door de Algemene Dienst Permanente Vorming van het Ministerie van Cultuur en Sociale Zaken van de Federatie Wallonië-Brussel enerzijds en het Ministerie van Werkgelegenheid en Opleiding van het Waals en het Brussels Gewest (Adeppi.be/pouvoirs-subsidiants, 2020.05.2).

in de drie gevangenissen van Brussel (Sint-Gillis, Vorst en Berkendael), alsook in tien van de veertien Waalse gevangenissen (Adeppi.be, 2020.04.29; CAAP, 2020, p. 11). De werking van ADEPPI steunt op drie hoofdpijlers. De eerste pijler is *'informatie en oriëntatie'*, waarbij informatie-, oriëntatie- en vaardigheidsevaluatiegesprekken georganiseerd worden. Deze hebben tot doel een coherent en constructief opleidingstraject in de gevangenis te bepalen en realistische re-integratie projecten te stimuleren. De informatiegesprekken vinden één keer per schooljaar plaats, meestal in september. Deze gesprekken verschillen voor elke gevangenis, aangezien het aanbod in elke gevangenis anders is en van jaar tot jaar kan veranderen (Adeppi.be, 2020.04.30). Eenmaal de gedetineerden geïnformeerd werden over de verschillende mogelijkheden van opleidingen, worden de kandidaat-studenten uitgenodigd op een begeleidingsgesprek met een docent om te bekijken welke opleiding het meest geschikt is voor de kandidaat-student, rekening houdend met diens interesses, opleidingsniveau en capaciteiten. Op basis hiervan worden dan groepen gevormd voor opleidingen. Tot slot vinden er binnen deze pijler ook vaardigheidsevaluatiegesprekken plaats. Deze zijn bedoeld om na te gaan waar de studenten zich in hun kennis en vaardigheden bevinden, om ze in de juiste groep te plaatsen of in sommige gevallen om te hoog ingeschatte ambities te herzien (Adeppi.be, 2020.04.30). De tweede pijler van de werking van ADEPPI is die van de *'opleiding en educatieve opvolging'*. De leraren van ADEPPI verzorgen zelf diverse algemene cursussen zoals talen (Engels, Nederlands), geletterdheid, informatica, bedrijfsbeheer, een cursus algemene cultuur (wetenschappen, geschiedenis, aardrijkskunde), alsook cursussen ter opfrissing van het Frans en van wiskunde. Sommige modules worden aangeboden in samenwerking met scholen voor Sociale Promotie die diplomagerichte professionele opleidingen organiseren (koken, elektriciteit, tuinbouw, enz.). Er worden ook modules aangeboden die zich richten op de voorbereiding op het eindexamen basisonderwijs. Deze hebben tot doel om een certificaat basiseducatie te behalen. Daarnaast worden andere modules aangeboden die het mogelijk maken zich voor te bereiden om diplomagerichte opleidingen te volgen of om opleidingen op afstand te volgen van de Federatie Wallonië-Brussel. Tot slot worden, waar financieel mogelijk, sessies gericht op het behalen van een rijbewijs (in samenwerking met rijsscholen, het Belgisch Instituut voor Verkeersveiligheid, de Federale politie en verzekeraars) alsook het EHBO-certificaat (in samenwerking met het Rode Kruis) georganiseerd. De derde en laatste pijler bevat tot slot de *culturele activiteiten*. Zo worden er jaarlijks of tijdens bepaalde periodes in het jaar (bijvoorbeeld schoolvakanties) culturele activiteiten en workshops georganiseerd waarbij de creativiteit van de gedetineerden wordt aangesproken. Voorbeelden van zulke activiteiten zijn onder meer schrijfworkshops, theaterworkshops, tekenateliers, muzikale workshops, modeshows, workshops beeldende kunst, dans,... Deze activiteiten en workshops

worden georganiseerd in samenwerking met externe professionals zoals bijvoorbeeld Atelier Centre d'Expression et de Créativité, Nectar vzw, O-Passatempos vzw, etc. Wat de financiering van het volwassenenonderwijs aan gedetineerden betreft, is het **Europees Sociaal Fonds** (ESF) een belangrijke actor, zowel in Vlaanderen als Wallonië. Zo wordt het Waalse project REINSERT medegefinancierd door het ESF. Aan de Vlaamse kant wordt het project Learning Inside Out door het EFS gefinancierd. ADEPPI wordt gesubsidieerd door de Franstalige Gemeenschap, het Waals Gewest, het Brussels Gewest, de Franse Gemeenschapscommissie (Franstalige openbare dienst in Brussel) en het Europese Sociale Fonds. Een laatste centrale actor in het onderwijs in Waalse gevangenissen is de **Fédération des Associations pour la Formation et l'Éducation** (FAFEP). Dit is een vzw die niet gesubsidieerd wordt en die als doelstelling heeft de onderwijs- en vormingsactiviteiten die door de twaalf Waalse en Brusselse²³ verenigingen georganiseerd worden binnen de gevangenis te promoten, coördineren en harmoniseren (Adeppi.be; caap.be 2020.04.29; Remacle & Nederlandt, 2018, pp. 40-41). De FAFEP is medeoprichter van de associatie CAAP en neemt deel aan nationale en internationale pedagogische en culturele projecten in samenwerking met andere instellingen (Promotion sociale, Lire et Ecrire, het Europees Sociaal Fonds, UNESCO, etc.) (CAAP, 2020, p. 34).

---

²³ ASJ-Arlon, SLAJ-V Bruxelles, ORS Espace Libre-Charleroi, Abor&Sens SLAJ-Dinant, Aide et Reclassement Huy, ASJ Liège, SLAJ-Herstal, L'autre lieu-Marche-en-Famenne, Résilience-Mons, ASJ-Namur, SLAJ-Neufchâteau, La Touline Nivelles, Après-Bruxelles, SLAJ-Tournai, SAJ-Verviers, SOS Viol-Bruxelles, Prévention Violences Conjugales-Bruxelles en Relais Enfants-Parents-Bruxelles.

4.6 Knelpunten en uitdagingen

Zowel binnen het Vlaamse als het Waalse onderwijs in gevangenen blijken heel wat factoren de organisatie ervan te bemoeilijken. In wat volgt worden de voornaamste knelpunten besproken waarmee actoren bij de organisatie van onderwijs in detentie in Vlaanderen en Wallonië worden geconfronteerd. Ter afsluiting van deze literatuurstudie worden de voornaamste uitdagingen beschreven die werden aangehaald door actoren uit Vlaanderen enerzijds en Wallonië anderzijds.

4.6.1 Knelpunten

Het onderwijs voor gedetineerden wordt vaak beschouwd als een privilege in plaats van een recht. Bovendien is het onderworpen aan de autorisatie van de gevangenisdirectie (Beublet, 2018, p. 3). De Belgische afdeling van het Internationaal Observatorium van gevangenen vermeldt geregeld in haar rapporten dat de detentievoorwaarden omschreven in de Europese aanbevelingen niet gerespecteerd worden. Zo geeft het onder meer aan dat er een gebrek is aan opleidingen, een gebrek aan middelen voor de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden, enzovoort (Beublet, 2018, p. 2). Ook het Vocvo vermeldt in haar beleidsplan 2020-2024 (p. 18) dat het basisaanbod onvoldoende is uitgebouwd, het open leren ontbreekt in de meeste gevangenen, de individuele leertrajectbegeleiding, alsook de uitbouw van het diplomagericht onderwijs onvoldoende is. Tabel 1 biedt een overzicht van de belangrijkste gelijkenissen en verschillen omtrent de knelpunten bij de organisatie van onderwijs in Vlaamse en Waalse gevangenen.

Tabel 1: gelijkenissen en verschillen knelpunten onderwijs in Waalse en Vlaamse gevangenen

Gelijkenissen	Verschillen
- Onderwijs afhankelijk van gevangenis	- Infrastructuur, voornamelijk in Brussel
- Stakingen	
- Concurrentie werk-opleiding	

Bovendien is het **onderwijsaanbod sterk afhankelijk van de gevangenis in kwestie**. Zo is het onderwijsaanbod aanzienlijk beperkter in kleinere gevangenen en in arresthuizen. Ook bestaan er grotere moeilijkheden om relatief homogene groepen te vormen op pedagogisch niveau, alsook het gebrek aan (geschikte) lokalen vormt een veelvoorkomend probleem (CAAP, 2014, p. 39; OIP, 2019, p. 116). Door een Franstalige actor te Brussel wordt vermeld dat de infrastructuur in de

Brusselse gevangenis een groot knelpunt vormt. Daarnaast wordt zowel langs Vlaamse als Waalse kant de concurrentie tussen werk en opleiding in de gevangenis aangehaald. Dit werd zowel in de vragenlijst genoemd, alsook tijdens de gevangenisbezoeken vermeld. Doorgaans kan een gedetineerde meer verdienen door te werken dan door een opleiding te volgen (Van Acker, 2016, p. 14). Verder wordt er aangehaald dat het onderwijsaanbod niet voldoet aan de noden van de gedetineerden en dat er een gebrek aan equivalentie is in het onderwijsaanbod aan gedetineerden (OIP, 2016, p. 116; CAAP, 2013-2014, p). Zo is er bijvoorbeeld geen aanbod geletterdheid in de gevangenis van Berkendael, Dinant, Huy en Jamioulx. Daarnaast is er in de gevangenis van Aarlen, Dinant, Huy, Lantin, Marche-en-Famenne, Marneffe en Nijvel geen aanbod Frans voor anderstaligen. Dit is erg problematisch, gezien de 130 verschillende nationaliteiten in de bevolking binnen de Belgische gevangenis (OIP, 2016, p. 117; DG EPI 2016, p. 46). Samenhangend met dit laatste punt, blijkt ook in Vlaamse en Brusselse gevangenis nog onvoldoende aandacht te zijn voor anderstalige gedetineerden. Een ander knelpunt dat zowel door mevrouw Beublet als aan Vlaamse kant naar boven komt is het feit dat de **stakingen** in de gevangenis de **onderwijsactiviteiten verstoren** of soms zelfs tijdelijk onmogelijk maken. Vervolgens vormt ook het **draagvlak bij penitentiair personeel** een essentiële voorwaarde om een ondersteunend leerklimaat uit te bouwen in de gevangenis. Het penitentiair personeel zijn namelijk belangrijke actoren om het onderwijs vlot te laten verlopen in de dagelijkse praktijk. In de huidige context is de medewerking van penitentiair personeel aan de realisatie van een onderwijsaanbod in de gevangenis echter een minder belangrijke bekommernis, aangezien zij te kampen krijgen met andere problematieken (hoge werkdruk door de overbevolking, te weinig personeel, frequente personeelwissel, enzovoort) (Vocvo 2020-2024, p. 9). Wat de **digitalisering** van het onderwijs in Belgische gevangenis betreft, kunnen er ook enkele knelpunten aangehaald worden. Ondanks de goede bedoelingen van het pilootproject 'Cell-Learning' in de Waalse gevangenis, gaan hier momenteel nog tal van beperkingen mee gepaard. Ten eerste is het huidige aanbod via Cell-Learning nog zwak. Daarnaast zijn de opleidingen van Cell-Learning niet gecertificeerd, in tegenstelling tot E-learning in Waalse gevangenis. Een gelijkaardig knelpunt wordt ervaren in de gevangenis van Beveren bij het gebruik van PrisonCloud. De lessen via PrisonCloud worden aangeboden aan alle gedetineerden en betreffen lessen van de publieke tewerkstellingsdiensten van Vlaanderen (zoals bijvoorbeeld VDAB). De gedetineerde cursist volgt deze lessen zelfstandig, via zelfstudie in de cel. De voornaamste knelpunten hierbij zijn enerzijds het gebrek aan formele ondersteuning en anderzijds het feit dat de lessen niet gecertificeerd zijn (Brosens et al., 2020, p. 398). Een laatste knelpunt dat benoemd wordt in de vragenlijst is het feit dat de gedetineerden het

lesmateriaal niet kunnen printen (aangezien er geen printer is in het leslokaal), waardoor ze geen documenten hebben om te studeren op cel.

4.6.2 Uitdagingen

Daarnaast werd ook onderzocht welke uitdagingen er zijn bij de organisatie van onderwijs in Vlaamse en Waalse gevangenissen. De gelijkenissen en verschilpunten omtrent deze uitdagingen worden weergegeven in tabel 2. Ten eerste blijft het optimaliseren en de uitbouw van **digitalisering** in de gevangenissen een grote uitdaging in zowel Vlaamse, Brusselse als Waalse gevangenissen (Klasbak vzw, 2020, pp. 1-2; Vocvo, 2018, pp. 1-2). Zoals eerder vermeld organiseert de Examencommissie secundair onderwijs enkel nog digitale examens. Hierdoor is het afleggen van examens enkel nog mogelijk in vijf Vlaamse gevangenissen, meer bepaald Antwerpen, Brugge, Beveren, Leuven-Centraal en Leuven-Hulp. Dit betekent helaas dat momenteel in de 14 andere gevangenissen in Vlaanderen en Brussel dus geen schriftelijke noch mondelinge examens afgelegd kunnen worden. Als oplossing voor dit probleem startte Vocvo in het najaar van 2019 een pilootproject ‘Project videoconferentie’ op in de gevangenis van Brussel waarbij examens via Skype konden worden afgelegd. Dit project werd succesvol bevonden. De uitdaging bestaat er hier dan ook uit om de mondelinge examens via digitale software ook mogelijk te maken in de andere gevangenissen in Vlaanderen en Brussel (Vocvo, 2020). Vocvo formuleert hieromtrent in haar overzicht ‘digitalisering onderwijs in detentie’ (2018, p. 2) dat de beste en op lange termijn enige oplossing is om internet op een gecontroleerde wijze toe te laten in gevangenissen voor lesgevers en gedetineerden.

Tabel 2: gelijkenissen en verschillen uitdagingen onderwijs in Waalse en Vlaamse gevangenissen

Gelijkenissen	Verschillen
- Verdere uitbouw van onderwijsaanbod	- Het aanbieden van gevarieerde lessen volgens de behoeften van gedetineerden
- Uitbouw en optimaliseren van digitalisering	- Voorzien van een structureel aanbod leertrajectbegeleiding in Vlaanderen
	- Communicatie tussen de Waalse gevangenissen

Naast het optimaliseren en uitbouwen van digitalisering is ook het voorzien in een **structureel aanbod voor leertrajectbegeleiding** een belangrijke uitdaging voor het Vocvo in het bijzonder. Het is namelijk een opdracht van het Vocvo, en meer bepaald van de onderwijscoördinatoren en vrijwilligers om te voorzien in leertrajectbegeleiding voor gedetineerden. In de praktijk is deze opdracht echter zeer tijdsintensief en kan deze binnen de huidige context niet op een kwaliteitsvolle manier worden uitgeoefend. Meer bepaald vormt het gebrek aan internettoegang een hindernis in het opzetten en uitvoeren van individuele onderwijstrajecten. Een partner die een dienstverlening binnen en buiten de gevangenis kan organiseren, zoals de CVO's en de CBE's dat doen voor het opleidingsaanbod, ontbreekt op het vlak van leertrajectbegeleiding (Vocvo, 2018, p. 8). Verder is volgens een actor van de Franse gemeenschap het aanbieden van gevarieerde lessen en opleidingen die **beantwoorden aan de behoeften en verwachtingen van de gedetineerden** alsook aan die van de arbeidsmarkt een uitdaging voor het onderwijs in Waalse gevangenissen. Daarnaast is een uitdaging die langs beide kanten duidelijk naar voren kwam de **verdere uitbouw van het onderwijsaanbod**. Ook de verdere uitbouw van het onderwijsaanbod voor anderstalige gedetineerden in het bijzonder vormt een belangrijk werkpunt. Anderstalige gedetineerden maken namelijk een specifieke subdoelgroep uit die ongeveer 44 procent van de Belgische gevangenisbevolking vertegenwoordigen (Brosens et al., 2017, p. 4; Vocvo, 2020-2024, p. 19). Tot slot wordt tijdens het informele gesprek in Brussel aangehaald dat de communicatie tussen de Waalse gevangenissen een uitdaging vormt.

5. Discussie en besluit

Het doel van deze stageopdracht was om in kaart te brengen op welke manier het volwassenenonderwijs in Waalse gevangenissen wordt georganiseerd en daarnaast ook een vergelijking te maken tussen Vlaanderen en Wallonië m.b.t. de organisatie van onderwijs in detentie. Hiertoe werd data verzameld aan de hand van een literatuurstudie die zo veel als mogelijk op systematische wijze werd uitgevoerd. In wat volgt wordt een beknopt overzicht gegeven van de antwoorden op de onderzoeksvragen. Ten slotte worden er nog enkele aanbevelingen geformuleerd zowel naar beleidsmakers als naar de stageplaats toe.

De eerste onderzoeksvraag vraagt naar hoe het volwassenenonderwijs in Vlaamse en Brusselse gevangenissen eruit ziet. Wat het wettelijk kader betreft zijn de Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van gedetineerden, het Vlaamse decreet Volwassenenonderwijs, en het Decreet betreffende de organisatie van hulp- en dienstverlening aan gedetineerden de belangrijkste wettelijke bronnen. De centrale actoren in het volwassenenonderwijs in Vlaamse en Brusselse gevangenissen zijn de CBE, de CVO, Vocvo, Klasbak, het DG EPI, de gevangenisdirecties, en de Examencommissie secundair onderwijs. Het onderwijsaanbod bestaat uit algemene opleidingen, een basisaanbod in elke gevangenis, erkende beroepsopleidingen en vormingen. De voornaamste knelpunten in het Vlaamse onderwijssysteem in detentie betreffen de afhankelijkheid van de gevangeniscontext om onderwijs te organiseren, de stakingen die de verderzetting van onderwijs verhinderen, de beperkte internettoegang, en de concurrentie tussen werk en opleiding. De uitdagingen daarnaast betreffen de verdere uitbouw van het onderwijsaanbod, het uitbouwen en optimaliseren van digitalisering in onderwijs in gevangenissen, alsook het voorzien van een structureel aanbod leertrajectbegeleiding in Vlaanderen. De tweede onderzoeksvraag behandelt dezelfde vragen maar dan voor het Waalse en Brusselse onderwijs in gevangenissen. Het Waalse wetgevende kader bestaat uit de Basiswet, het Décret du 16 avril 1991 organisant l'enseignement de promotion sociale, en het samenwerkingsakkoord tussen de Federale Staat, de Franstalige Gemeenschap en het Waalse Gewest met het oog op de ontwikkeling van een coherent gevangenisbeleid. De centrale actoren bestaan uit: Enseignement de Promotion Sociale (EPS), Concertation des Associations Actives en Prison (CAAP), het project REINSERT, het Atelier d'Education Permanente pour Personnes Incarcérées (Adeppi), en de Fédération des Associations pour la Formation et l'Education (FAFEP). De knelpunten betreffen dezelfde als in het Vlaamse systeem. Ook de uitdagingen zijn in beide systemen hetzelfde, met uitzondering van het aanbieden van gevarieerde lessen die beantwoorden aan de behoeften en verwachtingen van de gedetineerden alsook aan die van de

arbeidsmarkt. Dit is een knelpunt dat door een Waalse actor genoemd werd in de vragenlijst. De derde onderzoeksvraag tot slot, betreft de verhouding van het Vlaamse systeem ten opzichte van het Waalse systeem van volwassenenonderwijs in gevangenissen. Op basis van deze literatuurstudie kan geconcludeerd worden dat er meer gelijkenissen zijn dan verschillen in de organisatie van onderwijs in de Vlaamse, Brusselse en Waalse gevangenissen. Zo wordt het onderwijs volgens een modulair systeem georganiseerd, bestaat het onderwijsaanbod uit algemene opleidingen, diplomagerichte opleidingen, beroepsopleidingen en vormingen (niet-gecertificeerd). Zowel in Vlaamse als Waalse gevangenissen worden projecten opgezet om het onderwijs te digitaliseren. Zo is er in Vlaanderen 'prison moodle' en in Wallonië het pilootproject 'Cell-learning'. Daarnaast is er voor de Belgische gevangenissen in het algemeen PrisonCloud. Ook wat de knelpunten en uitdagingen betreft kan geconcludeerd worden dat deze grotendeels hetzelfde zijn. Het grootste verschilpunt daarentegen is het feit dat de organisaties en actoren in het Waalse onderwijs in gevangenissen uitsluitend gespecialiseerd zijn in onderwijs voor gedetineerden. De Vlaamse actoren daarentegen hebben zowel een reguliere werking als een specifieke werking voor gedetineerden. Verder is het echter belangrijk te vermelden dat voorliggend onderzoek geen exhaustief overzicht biedt van de knelpunten en uitdagingen en dat aanvullend onderzoek zeker noodzakelijk is.

Tot slot worden enkele beleidsaanbevelingen geformuleerd die een antwoord kunnen bieden op de bovenstaande knelpunten. Voorbeelden van zulke beleidsaanbevelingen zijn onder andere het investeren in opleidingsinfrastructuur in de gevangenissen (leslokalen, ICT-voorzieningen,...), het voorzien van internettoegang en e-mailfaciliteiten voor gedetineerden en lesgevers in de gevangenissen voor educatieve doeleinden en concreet het faciliteren van een beveiligde internettoegang voor onderwijsdoeleinden via Prison Moodle of andere systemen (Vocvo, 2018, p. 20). Om de concurrentie tussen opleiding en werk in de gevangenissen aan te pakken, zou het systeem van vergoedingen hieromtrent hervormd moeten worden. Daarnaast zou idealiter bij de bouw van nieuwe gevangenissen in de toekomst de beschikbaarheid van leslokalen geïncorporeerd moeten worden alsook de budgetten voor de organisatie van opleidingen voorzien moeten worden (CAAP, 2014, p. 59). Daarnaast zou de communicatie tussen penitentiair personeel en externe lesgevers verbeterd moeten worden. Ook is het wenselijk dat ze bewust(er) worden gemaakt van het belang van de opleidingen in het kader van de re-integratie (CAAP, 2014, p. 60; Vocvo, 2018, p. 10). Wat de leertrajectbegeleiding betreft, dient de Minister van onderwijs te zorgen voor een structureel aanbod leerloopbaanbegeleiding buiten de gevangenis met een duidelijke opdracht binnen de gevangenis (Vocvo, 2018, p. 9). Ook naar de stageplaats toe, worden er twee

aanbevelingen geformuleerd worden. Ten eerste is het wenselijk dat de Vlaamse actoren in het onderwijs in detentie in gesprek treden met de Waalse en Brusselse actoren om zo verder inzicht te krijgen in de manier waarop het onderwijs georganiseerd wordt. Het lijkt daarbij nuttig om een infosessie te organiseren om de Waalse actoren kennis te laten maken met het Vlaamse systeem van onderwijs in gevangenissen. Belangrijk hierbij is om voldoende in interactie te treden met de Waalse actoren, contacten te leggen, en een netwerk uit te bouwen waarin ideeën uitgewisseld kunnen worden. Ten tweede is verder onderzoek door de stageplaats naar deze thematiek en naar de mogelijke oplossing van de knelpunten en uitdagingen noodzakelijk.

Bibliografie

Juridische bronnen

Recommendation nr. R (87) 12 of the Committee of Ministers to member states on education in prison.

Council of Europe (2006). European Prison Rules

Art. 2 Eerste aanvullende protocol bij het verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden van 20 maart 1952, BS 19 augustus 1955, 5038.

Wet 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van gedetineerden, BS 1 februari 2005.

Decr. Fr. du 16 avril 1991 organisant l'enseignement de promotion sociale, BS 25 juin 1991.

Decr. Fr. du 14 novembre 2018 portant diverses mesures relatives à l'enseignement de promotion sociale, BS 13 décembre 2018.

Decr. VI. 15 juni 2007 betreffende volwassenenonderwijs, BS 31 augustus 2007.

Decr. VI. 8 maart 2013 betreffende de organisatie van hulp- en dienstverlening aan gedetineerden, BS 11 april 2013.

Sociaal wetenschappelijke bronnen

Berg, B.L. (2009). *Qualitative research methods for the social sciences*. Boston, USA: Allyn & Bacon.

Geraadpleegd

op

http://repository.umpwr.ac.id:8080/bitstream/handle/123456789/3723/qualitative_research_methods_for_the_social_sciences.pdf?sequence=1

Bijleveld, C.C.J.H. (2015). *Methoden en technieken van onderzoek in de criminologie*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.

Booth, A., Papaioannou, D. & Sutton, A. (2016). *Systematic Approaches to a Successful Literature Review*. London, UK: Sage.

Brosens, D., De Donder, L., Smetcoren, A-S., & Dury, S. (2020). Exploring educational opportunities for foreign national prisoners in Europe. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 64(3), pp. 389-407.

Brosens, D., Croux, F., Vandeveld, S., Claes, B., & De Donder, L. (2017). Participatie van niet-Belgische gedetineerden in Vlaamse en Brusselse gevangenissen. Een helikopteroverzicht van acties en projecten. *Fatik*, 156, pp. 4-15.

Conseil General de l'Enseignement de Promotion Sociale. (2017). *Glossaire de l'enseignement de promotion sociale*.

- Cuypers, R. (2008). Onderwijs aan mensen in detentie: een blijvende uitdaging. *Fatik*, 26(120), pp. 19-22.
- Decorte, T. & Zaitch, D. (2016). Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie. Leuven: Acco.
- Directoraat-Generaal Penitentiaire Inrichtingen. (2016). Jaarverslag 2016. [Jaarverslag]. Brussel: FOD Justitie.
- Dohogne, R. (2009). Belgique: la loi de principes et les compétences francophones en education en prison. *Convergence*, 42(2-4), 141-148.
- Federale Overheidsdienst Justitie. (2016). Justitie in cijfers 2011-2016. [Brochure]. Brussel: FOD Justitie.
- Fédération Wallonie-Bruxelles. (2017). Zoom l'enseignement de promotion sociale: un acteur majeur de l'enseignement tout au long de la vie. Analyse quantitative.
- Fink, A. (2019). Conducting research literature reviews: from the internet to paper. University of California: Sage.
- Halimi, M., Brosens, D., De Donder, L., & Engels, N. (2017). Learning during imprisonment: Prisoners' motives to educational participation within a remand prison in Belgium. *Journal of Correctional Education*, 68(1), 3-31.
- Mortelmans, D. (2016). Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden. Leuven: Acco.
- Netwerk Basiseducatie (2017). Strategisch beleidsplan Netwerk Basiseducatie: basiseducatie over morgen.
- Petticrew, M. & Roberts, H. (2006). Systematic reviews in the social sciences: a practical guide. Malden, USA: Blackwell publishing.
- Potemans, I. (2017). Onderwijs en detentie: onderzoek naar educatieve transfers bij gedetineerden. (Masterproef). Leuven: KU Leuven.
- Remacle, C., & Nederlandt, O. (2018). Het institutionele landschap van de sociale hulpverlening aan rechtzoekenden en gedetineerden in het Franstalige landsgedeelte. *Fatik*, 160, pp. 29-42.
- Segers, M., & de Greef, M. (2016). Europese vergelijking systemen van volwasseneneducatie en aanpak laaggeletterdheid. Maastricht: Educational Research & Development (ERD) School of Business and Economics.
- Steward, B. (2004). Writing a literature review. *British Journal of Occupational Therapy*, 67(11), 495-499.
- Vertongen, L. (2019). Digitalisering van het onderwijs in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen. (Masterproef). Leuven: KU Leuven.

Van Acker, I. (2016). Onderwijs in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen: mijnenveld of werf van de toekomst? *Fatik*, 33(150), 10-15.

Vlaamse Regering (2000). Strategisch plan hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. Geraadpleegd via <http://www.klasbak.net/doc/Strategischplanhulpdienstverlening.pdf>

Niet-wetenschappelijke bronnen

Fédération Wallonie-Bruxelles (2017). Vade-mecum. À l'intention des enseignants, formateurs et animateurs travaillant en milieu pénitentiaire.

Vocvo. (2019). Beleidsplan onderwijs aan gedetineerden 2020-2024. [Beleidsplan]. Mechelen: Vocvo.

Vocvo. (12.06.2018). Digitalisering onderwijs in detentie: alarmfase. Mechelen: Vocvo.

Vocvo. (9.03.18). Actieplan met ondersteunende beleidsaanbevelingen voor de uitbouw van het opleidingsaanbod in de gevangenissen. Mechelen: Vocvo.

Webpagina's

ADEPPI asbl. (29.04.2020). [webpagina].

Art en Prison (1.05.2020). [webpagina]. Geraadpleegd op <http://www.artetprison.be/vertige/spip.php?rubrique11>

CAAP asbl. (29.04.2020). [webpagina]. Geraadpleegd op <http://www.caap.be/index.php/activites/liste-des-activites/activities>

De Rode Antraciet. (02.05.2020). [webpagina]. Geraadpleegd op <https://www.derodeantraciet.be/>

Ebo Enterprises. (10.05.2020). [webpagina]. Geraadpleegd op <https://www.ebo-enterprises.com/nl/node/20>

Examencommissie secundair onderwijs. (02.05.2020). [webpagina]. Geraadpleegd op <https://examencommissiesecundaironderwijs.be/>

Federatie Centra voor Basiseducatie. Missie en visie sector Centra voor Basiseducatie (04.05.2020). Geraadpleegd op https://www.basiseducatie.be/sites/default/files/downloads/definitieve_missie_en_visie_sector.pdf

Federatie Centra voor Basiseducatie. (04.05.2020). [webpagina]. Geraadpleegd op <https://www.basiseducatie.be/wat-basiseducatie-0>

FRIS Research portal. (03.05.2020). [webpagina]. Geraadpleegd op https://researchportal.be/en/search?search_api_fulltext=onderwijs+gedetineerden&items_per_page=10

Georgetown University Library. (10.05.2020). [webpagina]. Geraadpleegd op <https://www.library.georgetown.edu/tutorials/research-guides/evaluating-internet-content>

Klasbak. (02.05.2020). [webpagina]. Geraadpleegd op <https://www.klasbak.net/>

Klasbak vzw. (04/05/2020). Digitalisering van onderwijs in Vlaamse en Brusselse gevangenissen. Kloof te dichten! Geraadpleegd op https://storage.googleapis.com/smooty-1220.appspot.com/uploads/3090/1568800925_stavazaonderwijsdigitaal.pdf

Observatoire International des Prisons. (02.05.2020). [webpagina]. Geraadpleegd op <http://oipbelgique.be/>

Vocvo. (20.11.2019). [webpagina]. Geraadpleegd op <https://www.vocvo.be/content/gedetineerden>

Bijlagen

Bijlage 1: vragenlijst over het volwassenenonderwijs in Waalse gevangenissen

QUESTIONNAIRE SUR L'ENSEIGNEMENT EN PRISON WALLONIE – VRAGENLIJST ONDERWIJS IN WAALSE GEVANGENISSEN

DAPHNE VUCHELEN – STAGIAIRE DE VOCVO – ETUDIANTE CRIMINOLOGIE A KU LEUVEN

Description en français

Dans le cadre de mon stage auprès de VOCVO (le centre Flamand pour la coordination de l'enseignement pour adultes) au cours ma troisième année en sciences criminologiques à l'université néerlandophone de Louvain, je vais mener une recherche sur la manière dont l'enseignement aux détenus est organisé et prend forme dans les prisons francophones. Ceci permettra de faire une comparaison entre le système en Flandre et le système en Wallonie.

Afin d'illustrer ceci, j'aimerais vous demander de prendre dix minutes pour compléter ce questionnaire. Merci de répondre le plus complètement possible à toutes les questions. Si vous ne savez pas répondre à une question, vous pouvez la laisser vierge.

Merci d'avance!

VOUS POUVEZ ME CONTACTER: DAPHNE.VUCHELEN@STUDENT.KULEUVEN.BE

Beschrijving in het Nederlands

In het kader van mijn stage bij VOCVO tijdens de derde bachelor in de opleiding criminologische wetenschappen aan de KU Leuven, zal ik onderzoeken op welke manier het volwassenenonderwijs aan gedetineerden wordt georganiseerd en vormgegeven in Waalse gevangenissen. Op die manier kan er een vergelijking gemaakt worden tussen het Vlaamse en het Waalse systeem. Idealiter kunnen de twee systemen elkaar iets wijzer maken.

Om hier een beeld van te schetsen, zou ik u vriendelijk willen vragen een tiental minuten de tijd te nemen om deze algemene vragenlijst in te vullen. Gelieve alle vragen zo volledig mogelijk in te vullen. Indien u geen antwoord kan geven op een vraag, laat u deze gewoon open.

Alvast bedankt voor uw moeite en input!

U KAN ME ALTIJD CONTACTEREN: DAPHNE.VUCHELEN@STUDENT.KULEUVEN.BE

Quelques questions générale sur l'organisation
Enkele algemene vragen rond de organisatie

1. Beschrijf kort uw functie, organisatie en in welke gevangenis(sen) u precies werkt.

Pouvez-vous décrire votre fonction, organisation et dans quelle prison vous êtes active?

---

2. Vocvo is de organisatie in Vlaanderen die het volwassenenonderwijs in Vlaamse en Brusselse gevangenissen coördineert. Welke organisatie(s) vervullen deze taak in Wallonië? En Flandre, Vocvo coordonne les cours en prison. Quelles organisations sont responsable pour la coordination des cours Wallonie?

---

3. Waaruit bestaat het wettelijke kader inzake volwassenenonderwijs in Waalse gevangenissen? Gelieve een overzicht te geven van de belangrijkste bronnen.

En quoi se compose le cadre légal sur l'enseignement en prison? Pouvez-vous donner une liste des sources les plus importantes?

---

4. Zijn er richtlijnen die gehanteerd worden bij de uitbouw van een (kwaliteitsvol) onderwijsaanbod?

Est-ce qu'il y a des directives qu'on utilise pour réaliser l'enseignement (de qualité)?

---

5. Door wie worden deze richtlijnen bepaald?

Ces directives sont déterminées par quelles organisations/ quels organes?

---

6. Op welke manier wordt het onderwijs in Waalse gevangenissen gefinancierd?

De quelle manière l'enseignement est financé dans les prison en Wallonie?

L'offre d'éducation
Het onderwijsaanbod

7. Is er een basisaanbod in elke Waalse gevangenis? Zo ja, waaruit bestaat dit?

Est-ce qu'il y a une offre d'enseignement générale dans chaque prison en Wallonie? Si tel est le cas, en quoi consiste cette offre?

-----

8. Is er een aangepast aanbod voor anderstalige gedetineerden? Zo ja, waaruit bestaat dit?
Est-ce qu'il y a un offre d'éducation pour les détenus qui parlent une langue étrangère ? Si tel est le cas, en quoi consiste cette offre?

-----

9. Hoe wordt het thema digitalisering of E-learning vormgegeven in Waalse gevangenissen?
De quelle façon l'E-learning est appliqué dans les prisons en Wallonie?

-----

10. Worden er beroepsopleidingen aangeboden in Waalse gevangenissen? Zo ja, waaruit bestaat dit?
Est-ce qu'il y a un enseignement professionnelle dans les prisons en Wallonie? Si tel est le cas, en quoi consiste cette offre?

---

11. Worden er diploma gerichte opleidingen aangeboden in Waalse gevangenissen?

Est-ce que les détenues peuvent obtenir un diplôme ou un certificat dans les prisons en Wallonie?

Pour conclure
Om af te sluiten

12. Noem 2 knelpunten in de organisatie van volwassenenonderwijs in Waalse gevangenissen. Pouvez-vous citer 2 problèmes concernant l'organisation de l'enseignement dans les prisons en Wallonie?

---

13. Noem 2 uitdagingen bij de organisatie van volwassenenonderwijs in Waalse gevangenissen.
Pouvez-vous citer 2 défis concernant l'organisation d'enseignement dans les prisons en Wallonie?

Autre(s) remarques
Overige opmerkingen

MERCI BEAUCOUP!
BEDANKT!

Bijlage 2: Overzichtstabel van onderzoekseenheden

	Naam	Functie	Gecontacteerd op	Vragenlijst
Wallonië/ Franse Gemeenschap	Audrey Teugels	Doctoranda Leuven Commissaris van toezicht in gevangenis Leuze-en-Hainaut	3/03/2020	Ingevuld
	Denis Watteyne	Afgevaardigde Direction du Partenariat	3/03/2020	Mondeling beantwoord
	Ludivine Scevenels	Verantwoordelijke project REINSERT in gevangenissen	16/03/2020	Ingevuld
	Françoise Thiery	Coördinatrice en criminologe 'Après'	31/03/2020	/
	Cécile Beublet	Pedagogisch en technisch expert REINSERT extra-muros	6/04/2020	Ingevuld
	Carlos Godoy Vidal	Leraar Nederlands Adeppi	31/03/2020	/
Brussel	Jacqueline Rousseau	Stichtster Adeppi	3/03/2020 17/03/2020	Mondeling beantwoord
	Isabelle Etienne	Coördinatrice Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie Justitieel Welzijnswerk Sint- Gillis	3/03/2020	Mondeling beantwoord
Vlaamse overheid	Anke Gittenaer	Beleidscoördinator Gevangenissen Sint-Gillis en Vorst Afdeling Welzijn en Samenleving - Vlaamse overheid	16/03/2020	/